

סימן א

האם נשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא כגון שופר ולולב וסוכה והאם שויה עליהו חובה

להרה"ג המופלג מוה"ר אפרים גרינבלאט שליט"א

אב"ד במעמפיס מח"ס שו"ת רבבות אפרים

עד"ש האם ראוי לנשים לברך על מצות עשה שהזמן גרמא כמו שופר ולולב וסוכה ושאר מצות, והאם יש בזה חילוק בין מצות דאורייתא ודרבנן, ואיזה מצות שויה עליהו חובה, ואם יש מנהגים שונים בזה בספרד ואשכנז.

נשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא

(א) **קיי"ל** בש"ס ברכות כ' ע"ב וקידושין כ"ט ע"א ותוספתא סוטה פ"ב ה"ח כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, וראי' גמרו מתפילין מה תפילין נשים פטורות אף כל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות, ותפילין גמר לה מתלמוד תורה מה תלמוד תורה נשים פטורות אף תפילין נשים פטורות. וכתבו התוס' עירובין צ"ו ע"א ד"ה דילמא בשם ר"ת שנשים מותרות לברך על מצוה עשה שהזמן גרמא אע"ג שפטורות מן המצוה ההיא ומתעסקות בהן כמו מיכל בת כושי שהיתה מנחת תפילין ומסתמא גם מברכת עליהן, ותוס' ר"ה ל"ג ע"א ד"ה הא כתבו בשם ר"ת בפשיטות שהיתה מברכת. ואפס קצוהו הובא בספר הישר לר"ת תשו' סי' ס"ד אות ה', אף שכתב שמעשה של הילני המלכה בסוכה ב' ע"ב בלא ברכה הי'. וראי' לתוס' בשם ר"ת מב"ק פ"ז ע"א א"ר יוסף מעיקרא אמרי מאן דאמר הלכה כרבי יהודה עבדינא יומא טבא לרבנן דלא מפקדינא ועבדינא ואם במקום דפטור מן הדבר ועושהו אסור מלברך, א"כ אמאי עבדינא יומא טבא והלא הי' מפסיד כל הברכות כולן, אלא ש"מ היכי דפטירי שרי לברוכי.

אינו דומה לסומא המברך מדרבנן

(ב) **וחלקו** הר"ן קידושין ל"א ע"א והרא"ש פ"א סי' מ"ט שאינו דומה לסומא המברך אף שפטור מדאורייתא כדשנינו בפסחים קט"ז ע"ב גבי אמירת ההגדה כי עכ"פ מחויב מדרבנן, וגם מברך מטעם שלא יראה כמי שאינו נוהג בתורת ישראל, משא"כ נשים שלא מחויבות במ"ע שהזמן גרמא אפילו מדרבנן מדוע שיברכו. והרשב"א ושטמ"ק ב"ק פ"ז ע"א השיגו אם סומא חייב מדרבנן היאך אמרו בקידושין ל"א ע"א מאן דאמר הלכה כר"י

עבדינא יומא טבא דלא מפקדינא כו' הלא מחויב מד"ת מלא תסור, ואף שאפשר לומר שפטור אפילו מל"ת לא תסור אבל רבנן חייבוהו שלא יהא כגוי, מיהו מה שמחה זו עושה במה שאינו מצוה מה"ת הלא אין בזה מעלה כיון שעכ"פ מחויב מדרבנן.

בענין אם נשים סומכות רשות כאנשים

(ג) **וכן** פסק הרמב"ם פ"ג מהל' ציצית ה"ט נשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה, וכן שאר מצות עשה שהנשים פטורות מהן אם רצו לעשות אותן בלא ברכה אין ממחין בידן. ובהג"מ אות ל' כתב כל היכא דאיכא למיחש לחולין בעזרה בכל כה"ג מוחים אבל היכא דליכא נדנוד עבירה כגון סוכה ולולב אע"ג דפטורות מה"ת לא מוחים בהן. והמאירי חגיגה ט"ז ע"ב כתב שגדולי המפרשים פסקו שאין הנשים סומכות כלל אף בקרבן שלהן, בני ישראל סומכים ואין בנות ישראל סומכות, ואם באו לסמוך מוחים בידן, ואעפ"כ אין שאר מצות עשה שהזמן גרמא בדין זה, שהסמיכה יש בה חשש זלזול בקדשים וביו"ט ג"כ חשש מלאכה, ושלא במקום מצוה כגון נשים מוחים בידן, הא שאר מצות שאין בהן חשש זלזול כגון לולב וסוכה אם באו לקיימן מותר, ומ"מ דוקא שלא בברכה.

אם נשים רשאות לברך או לקיים בלבד

(ד) **וכוונת** המאירי לראב"ד וסייעתו בפירושו לתו"כ פ"ב אות ב' שהכריע שאין הלכה כרבי יוסי מדסתם תנא דלא כוותי' בר"ה ל"ג ע"א אין מעכבים את התינוקות מלתקוע הא נשים מעכבים. ובארחות חיים ח"א הל' ר"ה סי' ח' כתב בשם הראב"ד וחכמי צרפת שאם רצו לברך על השופר אין לעכבם, וכ"ה בכל בו סי' ס"ד. אולם בכתוב שם ר"ה ל"ג ע"א השיג הראב"ד על דברי בעל המאור שכתב שאין למחות בנשים המברכות, כי לדעתו אין הנשים רשאות לברך משום שפטורות אפילו מדרבנן. וכן מוכח מפירושו לתו"כ שכתב ברכת לולב לא שרינן אבל ישיבת סוכה ונטילת לולב גופייהו שרינן להו שאין כאן לא קלקול ולא זלזול מצוה.

אין ראי' שהראב"ד חולק על הרמב"ם

(ה) **ואף** שהראב"ד בהשגות הביא שיטת ר"ת לברך וכתב ויש שחולק ואומר אף בברכה, אין ראי' שהכריע כדעתו אלא בא להודיע שאין הכל מודים לרמב"ם, כפי שמצינו בהשגות פ"ה מהל' חמץ ומצה ה"ב גבי מי פירות שאין מחמיצים שכתב אין הכל מודים לו ואסור. והבט בשו"ת

בשמיני עצרת ולתקוע בשופר ביום ב' של ר"ה ולברך על המצה בליל שני של פסח, מכיון שאינו מתכוין להוסיף על עצם המצה אלא עושה כן מפני הספק, אינו עובר משום בל תוסיף. כמו שהמרה בתקיעות אינו אלא כמרה בתפלה, וכן המרה בנטילת לולב לנענע בו אינו מתכוין להוסיף על דברי תורה אלא להידור מצוה, כך בשאר כל המצות אינו עובר על בל תוסיף אם מתכוין להידור מצוה או ספיקא דיומא אלא עובר עם מוסיף על עצם המצה שנצטוה עלי'. לכן נשים אינן עוברות על בל תוסיף, אף כשהן מתכוונות לקיים המצה, הואיל ופטורות מעצם מ"ע שהזמן גרמא.

האם מי שאינו מצווה עובר בל תוסיף

(ח) והקשה מהרש"א ר"ה ל"ג ע"א על רש"י לא ידענא מאי בל תוסיף שייך הכא דלא שייך למימר בל תוסיף אלא בעושה המצה ומוסיף עלי', אבל הול"ל וכי תקעי הוה איסורא דרבנן כיון שלא במקום מצוה איכא איסורא דרבנן בתקיעה, ודומיא דהכא דמוקמינן לה כר"י דאמר אין בנות ישראל סומכות, היינו משום איסור עבודה בקדשים ולא משום בל תוסיף. וגם בטורי אבן ר"ה שם הקשה היאך משום שיקיימו בני' המצה עברה היא על איסור בל תוסיף. ומוכח מדבריו שהבין בדעת רש"י שיש כאן משום בל תוסיף, אבל התוס' עירובין צ"ו ע"א ד"ה מיכל הבינו בדברי רש"י שנראה כמוסיפה, ולא משום עצם איסור בל תוסיף. ויש להביא רא' מישועות יעקב סי' קכ"ח אות ג' בביאור הגמ' ר"ה כ"ח ע"ב מגין לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי ת"ל לא תוסיפו, שאף אם הוא הכהן היחידי שאינו מחויב מה"ת לברך אלא רשות עליו אינו יכול להוסיף ברכה משלו, מטעם שהתורה אמרה כה תברכו ואפילו כהן אחד שעולה לדוכן מקיים מצוה שזוהי מצוה מה"ת, ולכן גם אם עושה המצה רק מדרבנן יכול לעבור על בל תוסיף. משא"כ נשים שהתורה פטרה אותן מעיקרא ממ"ע שהזמן גרמא, ובלא"ה לא יוכלו לבוא לידי דאורייתא, לא שייך שיהיו עוברות על בל תוסיף בכלל.

ישוב קושיית החיד"א על פי שיטת ר"ת

(ט) ובזה מתורצת קושיית החיד"א בברכ"י סי' י"ז אות ב' בשם החזון נחום שהסתפק לשיטת ר"ת שנשים מברכות על מ"ע שהזמן גרמא אם אינן עוברות על בל תוסיף, שבנשים שלא נצטוו על אותן מצות לא שייך גביהו בל תוסיף כלל. ובברכ"י סי' תקפ"ט אות ב' הביא

הרשב"א ח"א סי' של"ג שהביא לשון הראב"ד שהתיר לכתחלה מטעם שמי פירות אין מחמיצים. וכן למד הפר"ח או"ח סי' תס"ב בדברי הראב"ד שלא בא לחלוק על הרמב"ם אלא כפי שכתב בתחלת השגתו שאין דבר זה פשוט ולא הכל מודים בו. לכן נראה להדיא שהראב"ד נמשך בהשגות דלא כר"ת וחכמי צרפת אלא כמשמע מרמב"ם פ"ו מהל' סוכה הי"ג שמותרות לישיב בסוכה וליטול הלולב, אבל אינן רשאות לברך עליהן. וכ"ה באהל מועד ח"א צ"ב ע"א וספר המאורות ר"ה ל"ג ע"א שהראב"ד חולק על השיטה שרשות בידן לברך, ודלא כמ"ש בכפות תמרים ר"ה ל"ג ע"א ואבני שהם מ"ח ע"ב בכוונת הראב"ד בהשגות שחולק וס"ל כר"ת, אלא ודאי העיקר כדברי המאירי וסייעתו שדעתו כהרמב"ם, ולא בא להשיג אלא להעיר שיש חולק עליו.

שיטת רש"י שאין לנשים לברך כלל

(ו) וזוהי שיטת רש"י הובאה בהג"מ פ"ג מהל' ציצית אות מ' שהי' אוסר להן לברך דלא כר"ת, ותמה היאך תאמר וצונו בדבר שאינה חייבת מה"ת ומדרבנן. וכ"ה בשו"ת רש"י החדשות סי' ס"ח. וכן פירש"י ר"ה ל"ג ע"א דפטורות לגמרי דמצות עשה שהזמן גרמא היא וכי תקעי איכא בל תוסיף. ומרש"י עירובין צ"ו ע"א משמע שלר"י יש בה משום בל תוסיף אף אם עושה המצה בלא ברכה. וראי' לשיטתו מפסקי רבינו ישעי' ר"ה ל"ג ע"א שמעכבים את הנשים מלתקוע בר"ה כשהן מברכות על התקיעה, משום שמתכוונות למצה עוברות על בל תוסיף. אבל נכדו הריא"ז בשה"ג ר"ה ט' ע"ב השיג עליו שאין הנשים עוברות על בל תוסיף במצות שלא נצטוו עליהן, כמו שאין האנשים עוברים על בל תוסיף אם יניחו תפילין במקום שלא ראוי להניחן, וכמו שאין ישראל עובר על בל תוסיף אם יברך ברכת כהנים שלא נצטוו עלי', אעפ"כ אסור להן לתקוע אפילו בלא ברכה משום שבות יו"ט, מכיון שאינן מצוות בדבר הרי יו"ט של ר"ה אצלן כשאר יו"ט שאסור לכל אדם לתקוע בשבתות ויו"ט, ואפילו טלטול השופר אסור חכמים, וגם שאר מצות עשה כמו תפילין אפילו בלא ברכה אסור להן מפני שנראה שעוברות על דברי חכמים. וכ"מ בשו"ת שאגת ארי' סי' ק"ד בביאור שיטת הרי"ף בדברי ר"י.

סברת הריא"ז בגדר איסור בל תוסיף

(ז) וביאר הריא"ז שאין אדם עובר על בל תוסיף עד שיתכוין להוסיף על המצות, לפיכך מותר לישיב בסוכה

בשם סמ"ג עשין מ"ב שלפי ר"ת טעמו של רבי יהודה שאוסר אינו משום בל תוסיף כשיטת רש"י שלא שייך בכה"ג בל תוסיף אלא סמיכה שאסר ר"י מפני שנראה כעובד עבודה בקדשים, ואשתו של יונה שהושבה שהיתה עולה לרגל דומיא לחולין בעזרה, ותקיעה ותפילין משום ברכה לבטלה מעכבים. וכן הביא בשו"ת תורה לשמה סי' תכ"ה מהראשונים שלא שייך בל תוסיף אלא במי שמחויב במצוה ההיא, אבל מי שפטור מהמצוה לגמרי לא חל עליו בל תוסיף.

האם בל תוסיף חל על המצוה או האדם

(י) **והרא"ם** בתוספותיו על הסמ"ג עשין מ"ב כתב לדחות השיטה ששייך בל תוסיף בנשים בכה"ג משום שאיסור בל תוסיף חל על המצוה ולא על גוף האדם כסברת מהרש"א. מיהו כבר העיר החיד"א בברכ"י סי' תקפ"ט אות ב' מה שכתב מהרש"א שלא שייך בל תוסיף אלא בעושה המצוה ומוסיף, הרי שייך גם בל תוסיף אם מוסיף מצוה מדעתו כמ"ש הרמב"ם פ"ב מהל' ממרים ה"ט וסמ"ג מל"ת שס"ד. ובאמת המנחת חינוך מצוה תנ"ד אות ז' אחר שהביא דברי הרי"א"ז שבנשים שלא נצטוו על אלו המצוות לא שייך גביהו בל תוסיף כלל, כתב שענין הלאו הזה הוא עמוק מאד וצריך אריכות גדולה בש"ס ופוסקים.

מחלוקת ראשונים אם נשים מברכות

(יא) **והנה** האו"ז ח"ב סי' רס"ו ורבינו מנוח בספר המנוחה הל' שופר פ"ב ותשב"ץ ח"ד טור ג' סי' ל"ב כתבו כשיטת רש"י שאין הנשים מברכות על שום מ"ע שהזמן גרמא, והסמ"ג עשין מ"ב כתב הטעם מפני שאין יכולות לברך וצונו על מצוה שאין חייבות עלי' אפילו מדרבנן. ושיטת הרמב"ם פ"ג מהל' ציצית ה"ט שמותרות לקיים המצוה ולא לברך עלי', שאין במצות סוכה ולולב וכיוצא חשש חולין בעזרה למחות בהן, דלא כמשמע מרש"י עירובין צ"ו ע"א שלר"י עוברות משום בל תוסיף אפילו בלא ברכה. אבל הרשב"א ור"ן ר"ה ל"ג ע"א ור"ן סוכה י' ע"א וכן הרמב"ן והרא"ה וריטב"א קידושין ל"א ע"א ורוקח סי' רכ"ב ושבלי הלקט סי' רצ"ה בשם הרו"ה ר"ה ט' ע"ב הכריעו כר"ת שרשאות לברך אף שפטורות מ"מ מקבלות שכר כמי שאינו מצווה ועושה. וכ"נ מדברי אגודה עירובין אות צ"ח ור"ה אות י"ח, ורבינו ירוחם נתיב כ"ז ח"א, ונמוקי יוסף קידושין ל"א ע"א, ומרדכי הלק"ט הל' ציצית רמז תתקמ"ט, ורוב בעלי התוס'.

דברי הר"ן להסיר ממנו השגת הסמ"ג

(יב) **וביאר** הר"ן הטעם שיכולות לברך מפני שנוטלות שכר על מצוה שאנשים נצטוו בה שהרי אמרו בקידושין ל"א ע"א גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, ומדאמרו גדול אלמא מי שאינו מצווה ועושה גם י' לו שכר, ומאחר שנוטלות שכר ה"ז מצוה שאפשר לברך עלי'. ובזה דחה השגת הסמ"ג עשין מ"ב על ר"ת מהו וצונו בדבר שאין מחויבות מה"ת ומדרבנן שנשים במ"ע שהזמן גרמא אפילו מדברי סופרים פטורות, כמו שמוכח בברכות כ' ע"ב גבי נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה. וכן דעת האגור סי' תתק"י בשם רבינו ישעי' שדוקא בלא ברכה שרי להו לנשים לתקוע, אבל אם ברכו גילו דעתן שלשם חובה הן עושות ועוברות על בל תוסיף, והיא ברכה לבטלה.

חידוש בתשובה מחכמי אשכנז הראשונים

(יג) **ותבט** עיני בתשובה מחכמי אשכנז הקדמונים שנדפסה מכת"י במאורות הראשונים ח"א סי' מ"א שנראים דברי רבינו שלמה ב"ר שמשון שאינו מעכב הנשים מלברך על נטילת לולב שודאי יכולות לומר וצונו כי מה שאמרו כל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות ה"ז מה"ת אבל מדרבנן חייבות, והואיל וחייבות מדרבנן יכולות לומר וצונו ומצוה עלי' רמיא לברוכי. וכן הורה רבינו יצחק הלוי שאין מונעים את הנשים מלברך על לולב שאע"פ שפטורות לאפוקי שאין חייבות, אבל אם מ"מ חפצות להביא עצמן בעול המצות הרשות בידן ואין מוחים בהן, דלא גרעו ממי שאינו מצווה ועושה, ומאחר שמקיימת מצוה אי אפשר בלא ברכה. ותדע הא דאמרינן מגילה כ"ג ע"א הכל עולין למנין שבעה אפילו אשה, אלמא אשה מברכת אע"ג שפטורה מתלמוד תורה מולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם, ש"מ אם רצתה לקיים מ"ע הרשות בידה ואין כאן משום ברכה לבטלה.

תנא דמסייע מכת"י רבינו יקותיאל משפירא

(יד) **ובאמת** חידוש גדול מבואר מדברי רשב"ש שהי' מגדולי הראשונים בזמן רש"י שנשים חייבות מדרבנן במ"ע שהזמן גרמא ומטעם זה מברכות עליהן, ואית לי' תנא דמסייע בהלכות פסח המיוחס לרבינו יקותיאל משפירא הנספח מכת"י לספר מהר"ם חלאווה (מכון חת"ס) פ"י עמ' ע"ב שכתב השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה וכן לכל מצות, לבד מ"ע שהזמן גרמא שהנשים פטורות מדאורייתא וחייבות מדרבנן וצריכות

שופר צ"ט ע"ב אחר שיצא כבר אינו יכול לתקוע להוציאן אלא אם לא יצא שנמצא תוקע להוציא את עצמו, וכן נוהגים באשכנז לתקוע לנשים היולדות קודם שיתקעו בבהכ"נ כדי שיוציא התוקע גם את עצמו, וראבי"ה ר"ה סי' תקל"ד כתב שאפילו אחר שיצא יכול לתקוע להן ולהוציא השופר בשבילן אפילו דרך רשות הרבים, וכן הסכים הרא"ש ר"ה פ"ד סי' ז'.

דברי הב"ח ליישב הסתירה בטור

(יז) ותירץ הב"ח שגבי ציצית שאין מנהג הנשים ללבוש ולברך לכן אם באה לשאול לכתחלה אם מותר ללבוש ציצית ולברך יאמרו לה שלא תברך כי יותר טוב שלא יברכו בפלוגתא דרבוותא, אבל בשופר שכבר נהגו לתקוע ולברך אין מוחים בידן מאחר שיש להם על מי שיסמכו, אבל אם באה לשאול לכתחלה גם בשופר יאמרו לה שלא תברך, ונסמך על מה שכתב כך לגבי ציצית, והוא הדין לגבי שופר. ויש להוסיף מה שהביא האגור סי' כ"ז בשם תשו' מהרי"ל החדשות סי' ה' שנשים הלו בשות ציצית שטות הוא ומיחזי כיוהרא, ואפשר מש"ה כתב יותר טוב שלא יברכו, משא"כ תקיעת שופר אפשר דשויא עלייהו חובה. ומהר"ל בהגה"ט כתב דלק"מ דה"נ קאמר שאין מוחים אם מברכות לעצמן, אבל לכתחלה יותר טוב שלא יברכו.

הב"י הכריע כדרכו כדעת הרמב"ם

(יח) והב"י הביא רא"י מש"ס ר"ה ל"ג ע"א אין מעכבים את התינוקות מלתקוע שדוקא תינוקות אין מעכבים כדי לחנכם במצות משא"כ נשים מעכבים שהן פטורות ועוברות על שבות, והא תניא אין מעכבים לא את הנשים ולא את התינוקות אמר אביי ל"ק הא רבי יהודה הא רבי יוסי ורבי שמעון. וכתב הר"ן ט' ע"ב הלכה כר"י ור"ש נשים סומכות רשות כלומר אע"ג דפטרינהו רחמנא אי סמכי ליכא איסורא משום משתמש בקדשים, והוא הדין לכל מ"ע שהזמן גרמא אם רצו לקיימן הרשות בידן ולא חיישינן לבל תוסיף ושבות דתקיעה. וכ"כ הרא"ש פ"ד סי' ז' בשם ר"ת שיכולות לברך על מ"ע שהזמן גרמא אע"פ שהן פטורות, ואין בזה משום ברכה לבטלה. והמ"מ פ"ב מהל' שופר ה"ב הביא בשם הרשב"א ר"ה ל"ג ע"א ותשו' ח"א סי' קכ"ג שהעלו הראשונים שאע"פ שנשים פטורות רשאות לתקוע ולברך וכן נהגו, אבל אין נראה כן מרמב"ם פ"ו מהל' סוכה הי"ג שפסק כשיטת רש"י שאסור לנשים לברך על מ"ע שהזמן גרמא.

לישב בסוכה ולברך על הלולב ושופר מדרבנן, כי היכי דאנן מברכינן ביו"ט שני של סוכות על נטילת לולב מלא תסור. ה"נ אמרינן בפסחים קט"ז ע"ב מאן דאמר אגדתא דבי רב ששת ורב יוסף אע"ג שסומים היו וסומים פטורים מכל המצות אלמא מחויבים היו, שאם אינם חייבים לא יכולים לפטור אחרים דקיי"ל בר"ה כ"ט ע"א כל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם. ומשני משום דקיימי דקא סברי מצה בזה"ז דרבנן אלמא דאכל מילי מברכות, וכן פוסק ר"ת והגאונים. אבל רש"י פסק שנשים אסורות לברך על כל דבר שהן פטורות, ואם תקפו איכא משום בל תוסיף, ואם ברכו כמוציא שם שמים לבטלה.

ספר האסופות בשם רבינו יצחק הלוי

(טו) ובספר האסופות (מכת"י מונטיפיורי) הל' סוכה עמ' קל"ד כתב בשם ראב"ן ורבינו יצחק הלוי שהי' אחד מברכותיו של רש"י שאין מונעים את הנשים מלישב בסוכה ולברך על סוכה ולולב, אע"פ שפטורות ממ"ע שהזמן גרמא מ"מ אם חפצות להביא את עצמן בעול המצות הרשות בידן ואין מוחין להן, ומאחר שהן מקיימות ואי אפשר להן בלא ברכה אין כאן משום ברכה לבטלה. והעיד ששמע נשים שהיו מברכות בשם ומלכות אשר צוה לעמו ישראל מצוה לישב בסוכה או על נטילת לולב וכיוצא. וכ"מ במרדכי השלם ר"ה בלקט פסקי ראשונים, וראה במחזור ויטרי סי' שנ"ט, וסידור רש"י סי' רס"ז, ושו"ת רש"י סי' שס"ח, וראב"ן סי' פ"ו, וראבי"ה סי' תקל"ט.

שתי דעות הובאו להלכה בטור ושו"ע

(טז) וכתב הטור או"ח סי' י"ז שהרמב"ם הלך לשיטתו שנשים אינן יכולות לברך בדבר שהן פטורות אבל ר"ת כתב שיכולות לברך אע"פ שהן פטורות, ויותר טוב שלא יברכו. והב"י השיג על הרא"ש ר"ה פ"ד סי' ז' וקידושין פ"א סי' מ"ט שהביא בשם בה"ג שנשים יכולות לברך, והכריע כרמב"ם וסייעתו משום ספק ברכות להקל, ולשיטתו פסק בשו"ע סי' י"ז ס"ב החייב ציצית משום ספק יתעטף בלא ברכה. אבל הרמ"א חלק עליו כדעת ר"ת שרשות בידן לברך ככל מ"ע שהזמן גרמא אף שפטורות מהן. וגם הרשב"א בתשו' ח"א סי' קכ"ג הכריע כך ממעשה מיכל בת כושי שנשים יכולות לברך. אבל בטור סי' תקפ"ט כתב אע"פ שנשים פטורות יכולות לתקוע ולברך ואין מוחים בידן ואין בה משום איסור תקיעה ביו"ט או משום ברכה לבטלה, וכתב בעל העיטור הל'

דעת הב"י שיש לתקוע לנשים בלי ברכה

יט) ומה שכתב הטור בשם העיטור ה' שופר צ"ט ע"ב וכ"מ בהג"מ פ"ב מהל' שופר אות א' פסק ר"ת וכל רבותינו אחריו כרבי יוסי מיהו ה"מ לתקוע לעצמן דומה לסמיכה בחגיגה ט"ז ע"ב שמותר משום נחת רוח אף שנראה קצת כעבודה בקדשים, ה"נ אע"פ שנראה כחילול יו"ט מותר, אבל אחר שכבר תקע לא יתקע להן שאין אומרים לאדם חטא בעבור נחת רוח מפני שכבר יצא חובתו ה"ז חילול יו"ט. וכ"כ ביראים סי' תי"ט וכן הורה הר"ם כמ"ש בספר הפרנס סי' תי"ב שהרוצה לתקוע לנשים צריך לעשות קודם שיתקע ש"ן שלא יצא חובתו הוא בעצמו ואם המתין עד שיצא חובתו אסור לתקוע להן, דלא כראב"ה סי' תקל"ד שהתיר הדבר. והרא"ש ר"ה פ"ד סי' ז' כתב בשם ראב"ה כיון שנשים סומכות רשות אע"פ שדומה קצת לעבודה בקדשים הוא הדין בתקיעה שהיא חכמה ואינה מלאכה מותר לתקוע להן אפילו מי שיצא כבר, ומותר גם להוציא את השופר לרה"ר בבהכ"נ כדי לתקוע להן, דלא גרע אשה מקטן שלא הגיע לחינוך שמתעסקים בהם כדי שילמדו כל שכן נשים שמכוונות למצוה. וכ"כ המרדכי ר"ה פ"ד רמז תש"כ. ולהלכה כתב הב"י כדאי הם לסמוך עליהם כל שכן במקום דאיכא רבנותא דסברי כוותיהו, מיהו טוב שלא לברך כיון דפלוגתא היא ספק ברכות להקל.

שיטת הב"י מיוסדת על הרי"ף ורמב"ם ורא"ש

כ) ומה שנטה הב"י מדעת הטור לפסוק כרמב"ם שלא לברך הוא כלל נקוט בידו כמ"ש בהקדמה לספרו ב"י וז"ל ועלה בדעתי לפסוק הלכה ולהכריע בין הסברות, כי זהו התכלית להיות לנו תורה אחת ומשפט אחד, והנה התוס' ורמב"ן ורשב"א ור"ן מלאים טענות וראיות לכל אחת מהדעות, ומי זה אשר יערב לבו לגשת להוסיף טענות וראיות, ואיזהו אשר ימלאהו לבו להכניס ראשו בין ההרים הגדולים להכריע ביניהם, ולכן הסכמתי בדעתי כי להיות ששלשת עמודי ההוראה אשר בית ישראל נשען עליהם בהוראותיהם הלא הם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, ואמרת אל לבי שבמקום ששנים מהם מסכימים לדעת אחת נפסוק הלכה כמותם, אם לא במקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקים עליהם, ולכן פשט המנהג להיפך.

השגת הגדולים שלא חשש לשאר רבנותא

כא) ואף שידוע שהשיג עליו מהרש"ל ביש"ש בהקדמה עמ"ס חולין שהכריע הב"י נגד סברת התוס' וסייעתם, וכן

הרמ"א בהקדמה לדרכי משה שלא חשש הב"י לשאר רבנותא שפוסקים כמותם, ודומה לזה כתב בשו"ת מהרש"ך ח"א סי' קל"ד שרבים תפסו על הב"י בזה ונחלקו עמו פנים אל פנים. מיהו כבר העלה הרדב"ז בתשו' ח"ב סי' תרכ"ו שבכל הגלילות הללו קבלו עליהם דברי הרי"ף ורמב"ם ורא"ש בין להקל ובין להחמיר. ובתשו' הרא"ש כלל ל"ב סי' י"א כתב שברוב המדינות פוסקים כדעת הרי"ף ורמב"ם. וכ"כ בשו"ע הרב יו"ד סי' כ"ג ס"ב וקו"א או"ח סי' רס"ו סקי"א שדרך הב"י לפסוק בעיקר כדעת הרי"ף ורמב"ם אף להקל. והחיד"א בברכ"י חו"מ סי' כ"ה אות כ"ט הביא בשם הגאון רבי חיים אבולעפיא זצ"ל אבד"ק אזמיר שקבל מזקני גאוני הדור שעל הכלל שתפס הב"י לפסוק כדברי הרי"ף ורמב"ם ורא"ש הסכימו עמו מאתים רבנים בדורו. וכ"כ בשו"ת שמחת יו"ט סי' י"א, ושו"ת הלק"ט סי' קפ"ב, ושו"ת מהרי"ף סי' כ"ב, ושו"ת חקרי לב או"ח סי' צ"ו, ושו"ת תעלומות לב ח"ג לקוטים ק"ו ע"ב, ושו"ת גינת ורדים חו"מ כלל ה' סי' ט"ז, ושו"ת נחפה בכסף חו"מ סי' י"ח, ושו"ת משפטים ישרים ח"א סי' רל"ח, ושו"ת חיים לעולם יו"ד סי' א', ושו"ת שער המים סי' ט', ושו"ת שואל ונשאל ח"א סי' ו', והליכות עולם ח"א כללי שו"ע אות א' באורך.

פסקי הב"י בשו"ע מיוסדים על הרמב"ם

כב) וכתב בכנה"ג הגב"י סי' תצ"ה אות ה' שידוע הדבר כי חיבור השו"ע מיוסד כולו על פי דעת הרמב"ם מפני שהוא מרא דאתרא של א"י וארצות המערב, ולכן סתם הב"י להלכה כסברת הרמב"ם. וכן הביאו בשו"ת דבר משה ח"א סי' כ"ד, ושו"ת שמע אברהם סי' ח', ושו"ת יפה ללב ח"א סי' ק"ו, ושו"ת מכתב לחזקיהו סי' ו', וחקות חיים סי' נ"א, ואגרות חזו"א ח"ב סי' מ"ד, שכלל גדול הוא שהב"י בשו"ע פוסק בדרך כלל כדברי הרמב"ם. וכבר העיד הב"י בעצמו בשו"ת אבקת רוכל סי' ל"ב שהרמב"ם הוא גדול הפוסקים, וכולם נוהגים על פיו בכל דבר אשר יאמר. וכ"כ הב"י בבדק הבית חו"מ סי' כ"ה ס"ה שבזה"ז פשט הדבר בכל הגלילות לפסוק כרמב"ם, זולת בקצת מקומות שהקשו להם דבריו ולא ירדו לסוף דעתו. ובב"י או"ח סי' י' כתב שאין לפסוק כהרא"ש נגד הרמב"ם, כי הלכה כרמב"ם שמסתבר טעמו.

הב"י פוסק כרמב"ם אף כנגד ר"ת ותוס'

כג) ומעתה מה שכתב מהרש"ל ביש"ש בהקדמה עמ"ס חולין בשם הרא"ש שאע"פ שהרמב"ם גדול הי' מאד בכל

החכמות אכן כשהוא חולק על ר"ת ור"י אין לשמוע אליו, אלא לילך אחר בעלי התוס' כי קבלה בידו שר"ת ור"י וחכמי צרפת היו גדולים בחכמה ובמנין יותר מרמב"ם. ומה שנדפס בספר יש"ש רמב"ן ולא רמב"ם, בודאי טעות כי כוונתו לרמב"ם. וכ"נ בשו"ת חות יאיר סי' קצ"ב בשם הרא"ש, ויד אהרן הגב"י חו"מ סי' ג', ויד מלאכי כללי הרמב"ם אות כ"ח. אבל כפי הנראה פסק הב"י כרמב"ם וסייעתו אף כנגד בעלי התוס' כמוכח מב"י יו"ד סי' קט"ו, מפני שלדעתו לא נתכוונו בעלי התוס' תמיד להלכה אלא לפירוש הסוגיא כמ"ש שטמ"ק כתובות י"ג ע"א שאין דרך התוס' לפסוק הלכה אלא לפרש שמעתתא דרך שקלא וטריא. מכאן שהב"י פסק לענין ברכה לנשים על מ"ע שהזמן גרמא כדעת הרמב"ם, ולא כדעת ר"ת וטור וסייעתם.

הרמ"א חולק על המחבר לגבי הברכה

(כד) והנה בדרכי משה סי' תקפ"ט אות ב' השיג על מהרי"ל הל' שופר סי' י"ד שפסק כראב"ה והרא"ש שאין לתקוע לנשים עד אחר שתקעו בציבור ולא קודם לכן, מיהו אם היא יולדת או חולה ואינה יכולה להמתין יתקע לה מיד, והוסיף שאם האשה אינה יכולה לברך יברך התוקע בשבילה. אבל לד"מ נראה כדברי הב"י שאם תוקעים לה אחר שיצא לא יברך לה התוקע אף שאין מוחים לנשים המברכות על מ"ע מ"מ מוטב שלא לברך, אבל לברך אחר בשבילן נראה שאסור שהרי אמרו בר"ה כ"ט ע"א כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם והיין וה"ה לכל ברכת הנהנין שאם יצא אינו מוציא הואיל ואינו מחויב בדבר אסור לחבירו לברך בשבילו, וכל שכן בברכות אלו שהנשים בעצמן עדיף שלא לברך אלא שאין מוחים בידן שאין לאחר לברך בשבילן. ולשיטתו פסק המחבר בשו"ע סי' אע"פ שנשים פטורות יכולות לתקוע, וכן אחר שיצא כבר יכול לתקוע להוציאן אבל אינן מברכות ולא יברכו להן. אבל הרמ"א חלק עליו שהמנהג נשים מברכות על מ"ע שהזמן גרמא על כן כאן יברכו לעצמן אבל אחרים לא יברכו להן אם כבר יצאו ואינם תוקעים רק לנשים. ודעת הב"ח סי' י"ז היא כשיטת הטור אף שכבר נהגו לברך על תק"ש כיון שיש להן על מה שיסמוכו, אבל אם באה לשאול יאמרו לה שלא תברך.

שו"ע הרב פסק כדעת הרמ"א ומג"א

(כה) ובשו"ע הרב סי' י"ז ס"ג ותפ"ט ס"ב ותקפ"ט ס"ב ותר"מ ס"ב הכריע כרמ"א ומג"א שנוהגין הנשים לברך

על מ"ע שהזמן גרמא ויכולין לומר וצונו אע"פ שאינן מצויות מפני שהאנשים מצווים עליהן, ואף שאין להן שכר גדול כמצווה ועושה מ"מ קצת שכר יש להן, לכן יכולות לברך על כל מצות שהן פטורות מהן אם עושות אותן כתיקונן בענין שהאנשים יכולים לברך עליהן. והיא סברת הר"ן ר"ה ל"ג ע"א להסיר השגת הג"מ אות מ' שעיקר הטעם של רש"י ורמב"ם הוא כי היאך יאמרו וצונו. ובשו"ת צמח צדק החדשות או"ח סי' ג' הקשה עליו משבת ס"ב ע"א נשים עם בפ"ע הן, א"כ היאך יאמרו וצונו משום שנצטוו האנשים.

אין להקשות מד"מ על הגהות הרמ"א

(כו) ולפי דבריו משמע שלא כמ"ש במאורי אור ב"ש י"ד ע"ב שכל מקום שכתב הרמ"א והמנהג כך כוונתו להורות כך לשואל אבל אינו נדרש ברבים, וא"כ לק"מ מדרכי משה סי' תקפ"ט אות ב' שכתב מוטב שלא לברך, מפני שאינו אלא מנהג לרמ"א. אבל לפ"ד הרב דעת הרמ"א פשוטה שנוהגות הנשים לברך לכתחלה על כל מ"ע שהזמן גרמא. וכ"מ בשו"ע הרב סי' תקפ"ט ס"ב על פי הרמ"א שנהגו הנשים לברך על כל מ"ע שהזמן גרמא לפיכך גם בשופר יברכו לעצמן, מ"מ אנשים לא יברכו להן אם כבר יצאו חובתם לפי שהיא ברכה לבטלה שהרי הנשים אינן חייבות בברכה אלא שלהן בעצמן הרשות בידן לברך כמבואר בד"מ. אולם לדברי שו"ע הרב בתשו' סי' י"ד לא נזהר הרמ"א בד"מ כ"כ בלשונו כמו בהגהות השו"ע הקבוע להוראה. והמעין בשו"ת הרמ"א סי' קל"א אות ג' יראה שהרמ"א חיבר ספרו דרכי משה על הטור לפני המפה, וכ"מ בכללי הפוסקים לשדי חמד סי' י"ד אות ה' על פי הש"ך יו"ד סי' ר"מ סק"ו שפעמים חזר ממה שכתב בד"מ. וכ"כ בשו"ת נחלת שבעה סי' ב', ויד מלאכי כללי הרמ"א סי' כ', וברכ"י או"ח סי' רצ"ו אות ה', וכל החיים אות ס"ט. ובהקדמת האורח מישור על הד"מ כתב כי דברי הרמ"א בהגהות סתומים בלא ראיות והרמ"א סמך עצמו שילמדו תחלה דבריו בד"מ, ולק"מ.

האם שייך בנשים עשה דוחה ל"ת

(כז) ובציור אליעזר חקירה ה' דרישה ה' הסתפק לשיטת הרמ"א וסייעתו שנשים יכולות לקיים מ"ע שהזמן גרמא ולברך עליו, אלמא לא נתמעטו אלא מחיוב המצוה אבל קיום המצוה יש להן, האם הן יכולות לדחות לא תעשה. ולכאורה נראה שאין הל"ת נדחה שאינו דומה לכלאים בציצית שאמרו כיבמות ה' ע"ב עשה דוחה ל"ת, מפני

האחר מצד ערבות, ועדיין לא מצאתי בפנים בבה"ג. והחיד"א בברכ"י או"ח סי' קכ"ד אות ג' הביא משו"ת זרע אברהם או"ח סי' י"ב שאין ערבות אלא במידי דאורייתא אבל במידי דרבנן לא שייך ערבות. ולפי דברי הרא"ש יש לדון כל שהתוקע כבר יצא ידי חובתו היאך יכול להוציא אשה שאינה מחויבת הלא אין ערבות לאשה.

אפשר להוציא הנשים מכח שליחות

(ל) ותירץ הכפות תמרים ר"ה כ"ט ע"א שאינו מוציאה מכח ערבות אלא מטעם שליחות, דאה"נ בברכות אם יצא מוציא משום ערבות כמ"ש הרמ"א סי' תקפ"ה ס"ב שאין חילוק בין אם יברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים אפ"ה מברך התוקע, שהכלל בש"ס סוכה ל"ח ע"ב גבי ברכות ותפלות וקידוש ששומע כעונה, ואם יוצא מכח שומע כעונה שפיר צריך ערבות, ואם אין ערבות לאשה א"א לברך לה אם יצא כבר. ואף שהרמ"א סי' תקפ"ט ס"ו כתב שהמנהג שנשים מברכות לעצמן אבל אחרים לא יברכו להן אם כבר יצאו ואין תוקעים רק לנשים, מכאן שאם התוקע יצא ידי חובתו יכול לתקוע לנשים אלא שאסור לברך עבורן, מ"מ היאך מוציאן אם יצא כבר הלא לא קבלו ערבות בשביל הנשים.

חידוש מהר"ם בן חביב במצות שופר

(לא) אלא ודאי לרוב פוסקים עיקר המצוה השמיעה כמ"ש הרמב"ם פ"א מהל' שופר ה"א וטור סי' תקפ"ה, ודלא כשיטת הסמ"ג עשין מ"ב וסייעתו לברך על תקיעת שופר שהמצוה היא התקיעה. אבל בשו"ת שאגת ארי' סי' ו' דחה סברת הטור דלאו בתקיעה תליא מילתא שבשמיעה לחוד נגמרה מצותה שאם כך למה השומע מן המתעסק וממי שאינו מחויב לא יצא, אלא ודאי עיקר המצוה השמיעה אבל גם בתקיעה גופא תלוי. וחילק הכפות תמרים שמצות שופר היא בעצם התקיעה והשמיעה שניהם יחד אלא שעיקר המצוה הוא השמיעה, ולכך לתקיעה יכול לעשות שליח לתקוע בעדו אפילו שיצא כבר ואם שמע ממנו התקיעה יצא, וא"כ האשה יוצאה מטעם שליחות ולק"מ.

חיוב מצד אף הן היו באותו הנס

(לב) ולגבי ישיבה בסוכה קי"ל בסוכה כ"ח ע"א נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה מקרא מיותר האזרח להוציא את הנשים הלכתא ניהו סוכה מ"ע שהזמן גרמא שנשים פטורות ואסמכינהו רבנן אקראי. והקשו המפרשים למה לא חייבות במצות סוכה מטעם שאף הן היו באותו

שצריך להיות דומה לכלאים בציצית שיהיו מצווים ועושים, כיון שאם אינה רוצה לעשות המצוה אין עלי' עשה כלל, ולכן אין הל"ת נדחה. וכן אמרין בכתובות מ' ע"א גבי המאנס אשה האסורה לו בלאו שהעשה ולו תהי' לאשה אינו דוחה הלאו, משום אי אמרה לא בעינא מי איתי' לעשה כלל. מיהו התם אם אמרה לא אין מצוה כלל כי כל העשה של ולו תהי' לאשה היא לטובתה, ולכך אם אינה רוצה אין שום מצוה, אבל במ"ע שהזמן גרמא אם היא עושה המצוה יש לה שכר. אלא ממה שפשוט למ"ד בחגיגה ט"ז ע"ב נשים סומכות רשות שאינן רשאיות לסמוך בכל כחן רק בהקפת יד בעלמא משום איסור עבודה בקדשים, מוכח שאף שאם היו סומכות היו מקיימות מצוה, מ"מ אין לדחות ל"ת בשביל זה כיון שאינו חיוב, וא"כ משמע שאין מ"ע שהזמן גרמא דוחה ל"ת בנשים.

חידוש מהר"ם פישלס בסוגיא זו

(כח) ובשו"ת מהר"ם פישלס סי' א' הביא השגת הכסף משנה פ"ג מהל' ציצית ה"ט על הראב"ד שכתב על דברי הרמב"ם נשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה דוקא בציצית שאין בהם כלאים, ותמה פשוט הוא ולא הוצרך הרמב"ם לכתבו. ואת"ל אפשר שיטת הרמב"ם כתוס' קידושין ל"ד ע"א ד"ה מעקה שהביאו הוה אמינא שעשה דוחה ל"ת אף בנשים שפטורות מ"ע שהזמן גרמא, ותירץ שלענין ברכה מצינו כמה ראשונים שנשים מברכות על מ"ע שהזמן גרמא כפי מנהגים דאית בהו קצת תקנת חכמים, אבל לענין איסור כלאים ודאי חמירא איסורא, ולא הסתפקו התוס' אלא על אותן מצות שנשים חייבות בהן.

קושיית הנוב"י שאין ערבות לנשים

(כט) ויש להוסיף קושיית הנוב"י בדגול מרבבה או"ח סי' רע"א שלפי שיטת הרא"ש ברכות פ"ג סי' י"ג שאשה אינה בכלל ערבות לכך אינה מוציאה אלא מי שחיובו מדרבנן אפשר כשם שהנשים לא נכנסו בכלל ערבות כך לא קבלו האנשים ערבות בשביל הנשים. ובצל"ח ברכות כ' ע"ב כתב להדיא שלפי שיטת הרא"ש שאין ערבות לנשים נכלל בזה שאין ערבות מאיש לאשה, וכן העלה הישועות יעקב או"ח סי' קפ"ו אות ג'. וקי"ל בר"ה כ"ט ע"א כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא, פירש"י שהרי כל ישראל ערבים זה לזה במצות, וי"מ בשם בה"ג הל' ר"ה שזהו הטעם שיצא מוציא גם בתקיעת שופר, אף שכבר תקע מוציא

הנס של ענני הכבוד, כדשנינו בפסחים ק"ח ע"א נשים חייבות בד' כוסות הללו שאף הן היו באותו הנס, וכתבו התוס' ד"ה שאף אי לאו האי טעמא לא היו חייבות משום דנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא. וכן אמרו חז"ל בשבת כ"ג ע"א גבי נר חנוכה, ומגילה ד' ע"א גבי קריאת המגילה שחייבות בהם משום שהיו באותו הנס. ותוס' פסחים ק"ח ע"ב ד"ה היו הביאו מירושלמי מגילה פ"ב ה"ה שגרס שאף הן היו באותו ספק משמע באותה סכנה, כפי שפירשו התוס' מגילה ד' ע"א ד"ה שאף שהיו באותו ספק.

גירסת הירושלמי שהיו באותה סכנה

(לג) **ובשער** המלך פ"ו מהל' חמץ ומצה ה"א הביא בשם רבו הגאון רבי חיים אבולעפאי זצ"ל אבד"ק אזמיר בספרו עץ החיים פ"ו ע"א כי לפי ירושלמי מגילה פ"ב ה"ה שאף הן היו באותה סכנה, משמע שדוקא במקום שהי' סכנה יש לחייבן, משא"כ בנס של ענני הכבוד שלא הי' חשש סכנה רק תוספת טובה מהשי"ת לישראל, אין לחייבן לישוב בסוכה. ואת"ל הלא עצם ההליכה במדבר סכנה, אפ"ל מה שהביא בשו"ת חזון עובדי' סי' כ' על פי המדרש שהענין שהלך לפניהם הרג הנחשים ועקרבים, וכן ארון הברית שיצאו מבדיו שני ניצוצי אש שרף כל האויבים הבאים נגדם, א"כ על העננים שתקנו המצוה זכר לנס, לא הי' בהם שום סכנה. וכ"מ בשו"ת חת"ס או"ח סי' קפ"ה לחלק בין נס שהי' בו סכנה לנס בלא חשש סכנה, וזה גופא לומדים ממצה שחייבות וסוכה שפטורות.

טעם שנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא

(לד) **וכתב** החכם הקדמון רבי אליהו קפשאל זצ"ל אבד"ק קנדיאה במאה שערים שער מ' טעם שהתורה פטרה האשה ממצות עשה שהזמן גרמא משום שאילו היתה מחויבת בהן לא היתה יכולה לשרת את בעלה כיון שהזמן גורם לאותן מצות להעשות, ואם לא תעשה אותם האשה הרי זמנם עובר וכלה, וכיון שאילו היתה חייבת בהן לא היתה יכולה לעשות מה שמוטל עלי', פטרה אותה התורה מאותן מצות שלא תהי' סיבה שתרכיב המריבה בתוך ביתו של אדם, כי דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום. וכן מוכח ממה שמה"ט תתקי"ט לחלק להדיא בין סוכה אף שהיו באותו נס וד' כוסות דהתם הוי דרבנן, אבל במצוה דאורייתא לא אמרינן הכי, כי נשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא. אותו טעם מובא באבודרהם סדר תפלות של חול שער ג' עמ' כ"ה, וכל בו סי' ע"ג בשם בעל המלמד, וחסד לאלפים לפלא יועץ סי' ק"ו אות

א'. אבל בספר הלקוטים לבעל סדר הדורות ערך מצות אות ס' הביא טעם שמפני חטא עץ הדעת לא נצטוו על מ"ע שהזמן גרמא שלא יקבלו עליהן שכר, ובראשונים יש עוד טעמים מדוע פטרה התורה הנשים מרוב מצות. ומה שמצינו כמה מצות עשה שהזמן גרמא שהאשה מחויבת בהן, מלבד מה שהביא הרמב"ם בסה"מ עשין רמ"ח ותשה"ג סי' ק"כ בשם הרס"ג ומהר"י בן גיאת, יצאו הן מהכלל משום לימוד מיוחד של חז"ל.

כמה מצות שהנשים חייבות בהן

(לה) **ויש** מצות עשה שהזמן גרמא שנשים חייבות בהן מה"ת הנלמדות מקרא והיקש כדקיי"ל בפסחים מ"ג ע"ב וקידושין ל"ד ע"ב נשים חייבות באכילת מצה דבר תורה משום שכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה. וכתב בשו"ת שאגת ארי' סי' פ"ב שלפ"ז אף חייבות במצות השבתת חמץ בערב פסח מסברא כל שישנו בלאו לא יהי' לך שאור ישנו גם במצות תשבייתו. ולפי החשק שלמה פסחים קט"ז ע"ב אף חייבות בהגדה משום שסיפור יצי"מ ואיסור חמץ נאמרים בכתוב אחד, לכן כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו במצות זכירת היום. ובברכות כ' ע"ב נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה משום שכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה. ובשו"ת שואל ומשיב מהד"ת ח"ב סי' נ"ה רצה לחדש כי נשים אף חייבות בתפלת מוספין מפני שהיא באה מחמת קדושת היום שמצוות עלי'. ובפסחים ק"ט ע"א חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, ולר"ז בר"ה ו' ע"ב האשה חייבת לשמח אף בעצמה אף שהיא מ"ע שהז"ג. וכן בסוכה כ"ח ע"ב השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה שחייבות בעינוי יוה"כ. ובשו"ת כתב סופר או"ח סי' קי"ב כתב שחייבות במצות אכילה ערב יוה"כ שלומדים מפסוק ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש, וכל שישנו בעינוי יוה"כ ישנו באכילה ערב יוה"כ. ולפ"ד מתורצת קושיית שו"ת רע"א ח"א סי' ט"ז ושו"ת התעוררות תשובה או"ח ח"ג סי' שצ"ו שהסתפקו אם פטורות ממ"ע שהזמן גרמא שהן בשב ואת"ת. וכן דעת הרבה פוסקים כמובא במנחת חינוך מצוה שי"ג, ושדי חמד אסיפת דינים מערכת יוה"כ סי' א' אות ג', ושו"ת פתחי שערים סי' י"א, ושו"ת חסד לאברהם מהד"ת או"ח סי' ס"ה, ושו"ת לב חיים סי' י"ד.

קושיית הפנ"י שפטורות רק ממצות הגוף

(לו) **ויש** להסתפק אם נשים חייבות במצות עשה שהזמן גרמא שאפשר לעשותן ע"י שליח שהקשו התוס' קידושין

הספק הי' להם לחכמים לומר לה שלא תברך, וכ"מ בהגהות אשר"י סוכה מ"ב ע"א. ברם בהגהות רע"א שנדפסו באותיות דרע"א כתב בהגהות אשר"י לפנינו לא נזכרה ראי' זו. והיעב"ץ עירובין צ"ו ע"ב הוסיף שלדעה זו שנשים לא יברכו על מצות עשה שפטורות מהן גם ברכת התורה בכלל, אבל לפי שו"ע הרב הל' ת"ת פ"א הי"ד שחייבות ללמוד ההלכות הצריכות להן לק"מ. ואח"כ העירני הגר"ח קניבסקי שליט"א שהראי' מהגהות אשר"י מוכחת מעצם הסוגיא.

ראי' לדברי החכם צבי מהגהות אשר"י

לט) **ובעיוני** בהגהות אשר"י סוכה פ"ג סי' ל"ג ראיתי שכתב על הגמ' תנן מקבלת אשה הלולב מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למים בשבת פשיטא מהו דתימא הואיל ואשה לאו בת חיובא היא אימא לא תקבל קמ"ל, פירש"י כיון דראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו ומותר בטלטול לכל, והגי' מכאן יש ללמוד דאסור לנשים לברך על כל מ"ע שהזמן גרמא דאי יכולין לברך מאי איריא דראוי לאנשים, תיפוק לי' דראוי לה לעצמה ליטול ולברך, אבל ר"ת מתיר להן לברך ומפרש כאן בע"א, ונראים דברי רש"י עכ"ל. ונראה שמקורו באו"ז ח"ב סי' שי"ד כיון שרשות בידה ליטלו ולברך עליו הו"ל תורת כלי עליו לגבי דידה. ובחדושי חת"ס שם רצה ליישב דבריו על פי התוס' עירובין צ"ו ע"א ד"ה דילמא במעשה במיכל בת כושי שדוקא תפילין שצריכים גוף נקי ונשים אינן זריזות ליהרהר, ועלי' לרגל משום שנראה כמביאה חולין לעזרה, ותקיעה שהיא מלאכה דרבנן, וסמיכה שנראה כעבודה בקדשים, אבל לולב שהוא טלטול בעלמא י"ל שהוא רשות אף לרבי יהודה ולר"ת מברכת, ושפיר הקשה ר"ת.

חילוק בביאור הסוגיא לפי רש"י ותוס'

מ) **ובשער** המלך פ"ז מהל' לולב הכ"ה למד מרש"י אע"ג דלאשה לא חזיא כלל כל דחזו לאנשים מותר בטלטול, ובאמת אין ראי' מסוגיא זו אלא לדעת רש"י שסובר לרבי יהודה שנשים אינן סומכות רשות היינו הטעם משום שנראה כמוסיפות כמו שאמרו בעירובין צ"ו ע"ב, וא"כ טעם המשנה מקבלת אשה מיד בנה הוא משום שראוי לנטילת אנשים, דאילו לדידה לא חזו כלל ואיסורא נמי איכא אם רצונה ליטול הלולב משום כל תוסף. ומתני' משמע דאתיא אליבא דכו"ע ואף כר"מ ור"י דפליגי ארבי יוסי דס"ל נשים סומכות רשות, דאי

כ"ט ע"א ד"ה אותו למה לי קרא לפטור הנשים ממילה תיפוק לי' שמצות עשה שהזמן גרמא היא שנימול בשמיני ללידתו, ותימצו כיון שמיום השמיני והלאה אין לה הפסק לכן אינה מצוה שהזמן גרמא, ול"ק מש"ס יבמות ע"ב ע"א שאין מלין אלא ביום דאתיא כמ"ד התם מילה שלא בזמנה נוהגת אף בלילה. והקשה הפני יהושע שהכלל שנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא לא שייך אלא במצות שבגוף שאי אפשר לעשותן ע"י שליח כגון שופר ולולב וסוכה ותפילין, משא"כ במצות האב על הבן שאפשר לקיים ע"י שליח אפשר שלא שייך הכלל.

אם חייבות במצות שאפשר לעשותן ע"י שליח

לו) **אבל** המקנה קידושין ל"ד ע"א הוכיח מתוס' ד"ה ותפילין שכתבו למ"ד במנחות מ"א ע"א ציצית חובת טלית הוי מצוה שהזמן גרמא, שאין הכרח בדברי הפנ"י כי לשיטתו יכולה לעשות שליח להטיל ציצית בבגד לקיים עיקר המצוה, וגם בש"ס דילן חשיב מעקה למ"ע שאין הזמן גרמא שחייבות בה אף שאינה מצוה שבגוף. ואפ"ל שדברי הפנ"י אינם כשיטת התוס' אלא כסברת המנחת חינוך מצוה שפ"ו בשם הריטב"א שאין הנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא רק במצות שבגוף אבל שאינן בגוף כמו מילת הבן נשים גם חייבות במקום שלא מיעטה התורה, רק במילה יש מיעוט אותו ולא אותה. א"כ למ"ד ציצית חובת טלית וכלי קופסא חייבים בציצית, אין לפטור הנשים שאינה מצוה שבגוף רק להטיל ציצית בבגד. וכן הסתפק האור שמח פ"א מהל' טומאת צרעת ה"ו שלפי הטעם שנשים פטורות מפני שמשועבדות לאביהן או לבעליהן אפשר דוקא מ"ע שאי אפשר לעשותן ע"י שליח, ומש"ה מנו מזוזה ומעקה שבבית שהיא דרה צריך להיות מזוזה ומעקה משום שאינן בכלל הזמן גרמא, אבל שאר מצות כמו בכורים ושריפת נותר שיכולות לקיים ע"י שליח אפשר חייבות בהן שאין לפטור אותן מהן משום שהזמן גרמא, מלבד במילה שיש מיעוט אותו ולא אותה עש"ה ודו"ק.

דעת החכם צבי שאסור לנשים לברך

לח) **אמנם** בשו"ת חכם צבי תשובות נוספות סי' ח' הביא ראי' שאין הנשים יכולות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא ממעשה של הילני המלכה בסוכה ב' ע"ב שהיתה יושבת בסוכה פסולה ולא אמרו לה חכמים דבר, ואי סלקא דעתך דנשים מברכות רשות מסתמא הילני המלכה ג"כ היתה מברכת והיאך לא אמרו לה דבר, ועוד שעל

האם מותר לנשים להנות מסוכה

(מד) **ותבט** עיני בשו"ת עונג יו"ט סי' מ"ט שהסתפק אם מותר לישב בסוכה בשעת ירידת גשמים מכיון דקיי"ל בסוכה ט' ע"א עצי הסוכה וסכך אסור בהנאה כל שבעה, וא"כ היאך נהנה מסוכה אם לא מחמת קיום המצוה, זולת אותם שיש להם מכסה לגשמים דלית מאן דחייש כיון שנפסלה הסוכה. וא"כ מי שאינו מצווה על ישיבה בסוכה אסור לו לישב בה מפני שנהנה ממנה בלא מצוה, והלא בשעת גשמים אינו מקיים מצות סוכה א"כ היאך מותר להנות מישיבה בתוך הדפנות וצל הסוכה. והשיב ראי' מימא ס"ט ע"א מותר להנות מבגדי כהונה לפי שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, פירש"י שלא ניתנה תורה למה"ש שיהיו כהנים זריזים כמה"ש להפשיטם בגמר עבודה ולא ישהום עליהם אחר העבודה כהרף עין. ולפי הטור סי' תרל"א בשם ר"ת שסוכה שאין הגשמים יכולים לירד לתוכה פסולה א"כ כיון שצריכה להעשות באופן שיכולים גשמים לירד לתוכה, ולא ניתנה תורה למה"ש שלא ישהו רגע אחד משירדו הגשמים, להכי חזינן דניתנה ליהנות בה אף שלא בעידן קיום המצוה דומיא דבגדי כהונה. ובשו"ת אבני נזר או"ח סי' ת"א כתב אותו טעם שבגדי כהונה במקדש ניתנו ליהנות בהם אפילו שלא בשעת עבודה, לכן מותר להנות גם מישיבה בסוכה.

אין איסור הנאה אלא מחלות המצוה

(מה) **אולם** בקושייתו כתב אל תשיבני מהילני המלכה ושמאי הזקן שפיחת המעזיבה בשביל כלתו שילדה ולא חששו להנאה מסוכה שאינה חייבת בה אפילו מדרבנן. דלא מיבעי למ"ד נשים סומכות רשות ולא איכפת לן מה שעבדה עבודה בקדשים משום כל שהותר באיש הותר גם באשה, אלא אפילו למ"ד אין סומכות נמי לק"מ כי אצל הילני המלכה לא ישב איש המחויב במצות, שלא נעשה הסוכה רק בשבילה. וסוכה אינה מתקדשת להאסר בהנאה אלא אם ישב בה לקיום המצוה, כי לרשב"א אפילו בהזמנה לישב בה לשם מצוה לא נאסרה בהנאה. ואף לר"י דס"ל בני' גבה הוו יתבי הלא קטנים היו ואינם מחויבים בסוכה מה"ת. וכן גבי שמאי הזקן ה"י הסוכה בשביל בנה הקטן ולא נאסרה בהנאה אם לא ישב בה אחד לשם מצות סוכה כמ"ש הרמ"א סי' תרל"ח ס"א, וגם אפ"ל כיון שדרשו תשבו כעין תדורו מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו, א"כ מותרת לישב בה.

כרבי יוסי דוקא הו"ל לתלמוד לומר ה"מ ר"י היא. אמנם לדעת התוס' בעירובין שם דלא פליגי אלא בתפילין וסמיכה ושופר דוקא והוכיחו ממצעה הילני המלכה, ה"נ כלולב פשיטא ודאי לכו"ע נשים רשאות ליטול לולב דומיא דסוכה כיון דאין חשש איסור כלל, ומה"ט מקבלת אשה מיד בנה.

מעשה של הילני המלכה ה' בלא ברכה

(מא) **אמנם** לפי מהר"ן חיות בהגהות סוכה שם לק"מ לרבי יהודה כי מה שהילני המלכה היתה לה שבעה בנים וכל מעשי' לא עשתה אלא על פי חכמים פי' שלא התכוונה לשם מצות סוכה כלל אלא בשביל בני', ולכן לא ברכה ברכת לישב בסוכה. וכן לראב"ן סי' פ"ז הובא בגליון הש"ס פשוט לר"י שהילני המלכה ישבה בסוכה בלא ברכה. ומה שלא מחו בה חכמים שלא תברך ברכה לבטלה, אפשר שידעו שלא היתה מברכת בלא"ה כמבואר בעמק סוכות שם ד"ה אך, ובית פינחס לבעל פתחא זוטא שם. וכ"ה בפשטות בספר הישר לר"ת תשו' סי' ס"ד אות ה' שמעשה של הילני המלכה בלא ברכה ה'.

סברת הריטב"א לברך משום חינוך

(מב) **ובחדושי** הריטב"א סוכה ב' ע"ב מבואר כל מעשי' לא היתה אלא על פי חכמים ש"מ שקטן שמחנכים אותו במצות צריך לעשות לו מצוה בהכשר גמור כגדול, דהא מייתנין ראי' בשמעתין מסוכה של הילני משום דלא סגיא דליכא בבני' חד שהגיע לחינוך דבעי סוכה מעלייתא, מקרא מלא דיבר הכתוב חנוך לנער על פי דרכו, וגדולה מזו אמרו בעירובין מ' ע"ב גבי זמן ביוה"כ ליטעמי' לינוקא דילמא אתי למיסרך, ולא כחכמים הטועים בזה. וכן כתב בתוספות ישנים יומא פ"ב ע"א כי בעצם הילני המלכה היתה מותרת לברך משום חינוך למצות.

מהלך חדש בסוגיא לפי הירושלמי

(מג) **אבל** לפי גירסת הירושלמי סוכה פ"א ה"א שבעה בנים ת"ח היו לה וליתא שם האי ועוד אלא שהם עצמם היו ת"ח, וכתב ביפה עינים ומשמע שהיו גדולים והיו יושבים עמה, א"כ לא קשה כלל שלא מחו בה חכמים. אולם הגר"א בהגהותיו לתוספתא שם אות ה' מגי' וגורס כש"ס דילן ששבעה בנים היו לה סתם דלא כירושלמי. לפ"ז הראי' שהביא החכם צבי בתשובות נוספות סי' ח' בשם הגהות אשר"י סוכה פ"ג סי' ל"ג שניתן ללמוד ממצעה הילני המלכה הלכה שאין הנשים מברכות על מ"ע שהזמן גרמא, דחוי' לפי כמה מפרשים.

בבנין שאול עמ' קכ"ג על פי שו"ת פרשת מרדכי סי' ה', ושו"ת תורת הרא"ם ח"ב סי' ט', ושו"ת תורת חסד או"ח סי' י"ז, ושו"ת חתם סופר או"ח סי' קנ"ד, ושו"ת דברי חיים ח"ב יו"ד סי' ע"ט, ושו"ת רבי שאול משה סי' ל"ד, ושו"ת נושא האפוד סי' י"א, ושו"ת שואל ונשאל ח"א אה"ע סי' ט"ו, ושו"ת מלמד להועיל ח"ב סי' ס"ד, ושו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קמ"א, ושו"ת יביע אומר ח"ב יו"ד סי' כ"ד, ושה"ג ח"ב מערכת ב' אות קכ"ז, והשטות ח"א מערכת ש' אות ג', ושדי חמד כללי הפוסקים סי' י"א אות ז', ודרכי תשובה סי' קנ"ז אות ל"א, ולב העיברי הגהה צ"ה, ותולדות אנשי שם עמ' פ"ט, ודור דעה עמ' ק"ב-ק"ה, ואו"ה למושב עמ' ס"ג-ס"ו, ובית צדיק פ"ח ע"א, ואור פני יצחק מהד"ת עמ' קכ"ג, ומעשה השם ח"ג עמ' תתכ"ו, וקריינא דאגרתא ח"א סי' פ"א, ודמיון ארי' סי' ז' אות נ"ב.

לאו מר ברי' דרבינא חתים עלה

(מט) ואף שהגרע"א הביא מדברי הבשמים ראש בשו"ת רע"א מהד"ת סי' קנ"ג והגהות שו"ע, וכן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ סי' ז' פלפל בדבריו, ואע"פ שפקפק עליו בטוב עין סוס"י ט', אבל במראית העין לקוטים סי' י"א אות ח' כתב דסמכינן אהימנותי. וגם הישועות יעקב יו"ד סי' קפ"ז אות א' הביא סעד מדבריו, ובשו"ת שואל ומשיב מהד"ק ח"א סי' רס"ט הביא קושיא ממנו בשם דודו הרה"ק רבי שאול הלוי זצ"ל אבד"ק האג, הביאו שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' ק"ז. ואף שבשו"ת שואל ומשיב מהד"ת ח"ב סי' נ"ה כתב שאין הרא"ש חתום עליו, מ"מ הזכיר אותו בספריו הרבה פעמים. מיהו הרבה גדולים דחו דבריו כליל שאין לבנות עליו שום יסוד כי לאו מר ברי' דרבינא חתים עלה, אבל מאידך היו הרבה גדולים שסברו כי את הטוב נקבל ממנו להביא סמוכים לדברי הפוסקים.

הרבה ספרים הביאו סמוכים מדבריו

(נ) ובחפוש' בספרים מצאתי שהרבה מגדולי המשיבים הזכירו דבריו כמ"ש בתו"ד בשו"ת האלף לך שלמה יו"ד סי' רמ"ו, ושו"ת בנין ציון החדשות סי' ס"ה, ושו"ת עונג יו"ט סי' פ"א, ושו"ת עין יצחק ח"א אה"ע סי' כ"ד, ושו"ת באר יצחק או"ח סי' כ', ושו"ת רב פעלים ח"א יו"ד סי' י', ושו"ת זבחי צדק אה"ע סי' ג', ושו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' פ"ה, ושו"ת יהודה יעלה ח"א סי' קע"ה, ושו"ת אחיעזר ח"ב סי' ל"ו, ושו"ת אפרקסתא דעניא ח"ג סי' קפ"ו, ושו"ת אוהב משפט יו"ד סי' ל"ו, ושו"ת חיים

ראי' לענין ברכה מסוכה של נשים

(מו) ולפי דבריו יוצא חידוש גדול שאפשר מש"ה לא מחו בה חכמים שלא תברך כי מעיקרא לא נכנה הסוכה אלא עבודה ובני' הקטנים, וא"נ שסוכה אינה מתקדשת להאסר בהנאה אלא אם ישב בה לקיום המצוה, היינו שאין בה חלות מצוה כל זמן שלא ישב בה בר חיובא לשם מצוה, א"כ אין להביא ראי' ממעשה של הלני המלכה שנשים אינן מברכות על מ"ע שהזמן גרמא, שאפשר אם היתה הסוכה בנוי' לחובה היתה מברכת. אלא ודאי דוחק לומר כן אפילו לרמ"א סי' תרל"ח ס"א בשם הגהות אשר"י ביצה פ"ד סי' ג' בשם או"ז ח"ב סי' ש"ס שלא נאסרו דפנות הסוכה אלא אם ישב בה כי הזמנה לאו מילתא היא, כי לריטב"א סוכה ב' ע"ב כל מעשי' לא היתה אלא על פי חכמים משום שחינוך מצות צריך לעשות בהכשר גמור כגדול, כמו שאמרו בעירובין מ' ע"ב גבי זמן ביוה"כ ליטעמי' לינוקא דילמא אתי למיסרך. ואף שנחלקו בזה גדולים נראה מה שאינו מצווה ועושה אינו יכול להיות גרעון בחלות המצוה, ומש"ה חשיב נמי מצוה. וע"ע בשו"ת זכר יצחק ח"ב סי' ל"ח, ושו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' קפ"ד.

סמוכים לדברי החכם צבי שאין לברך

(מז) והנה בשו"ת בשמים ראש סי' ע"ג כתב אודות חכם שדרש שראוי לנשים ליזהר במצות סוכה ולולב ולברך עליהן שהוא אינו אלא מן המתמיהים, כי אף שבמקום שנוהגות כך אין מוחים בידן כדעת ר"ת שרשאות לברך על מ"ע שהזמן גרמא ואינן עוברות על כל תוסיף, אבל במקום שאין מברכות ואף אין עושות מצות אלו כלל, ודאי יותר טוב כי לדעת הרמב"ם אסור לברך עכ"ל. הנה במחיכת אם לא נעמים הדברים על הרא"ש נטה מדעת ר"ת שהרמ"א פסק כמוהו שרשות ביד הנשים לברך על מ"ע שהזמן גרמא אף שפטורות מהן, כמשמע מדברי הכס"ד שעמד לימין צדקת זקנו החכ"צ שאין לברך. ובאמת אף הרמב"ם לא מנעם מעשיית המצוה אלא מן הברכה בלבד כמבואר ברמב"ם פ"ג מהל' ציצית ה"ט ופ"ו מהל' סוכה הי"ג, וא"כ מדוע שלא יקיימו המצוה אף בלא ברכה.

אין להביא ראי' מתשו' בשמים ראש

(מח) אולם ידוע שאין להעמיד יסוד על דבריו ולסמוך על הוראתו כי למרות גדלותו בתורה השיגו עליו גדולי דורו שאין לייחס התשובות להרא"ש כפי שהבאתי בעני'

ביד סי' א', ושו"ת ישכיל עבדי ח"ב אה"ע סי' ג', ושו"ת הר צבי או"ח ח"ב סי' ק"ב, ושו"ת חלקת יעקב ח"א סי' פ"ו, ושו"ת בצל החכמה ח"ג סי' י"ד, ושו"ת מנחת שלמה מהד"ת ח"ב סי' י"ז, ושו"ת דברי יציב או"ח ח"ב סי' רי"ט, וש"נ עוד הרבה מקומות.

אי אליבא דשיטת הרא"ש אתי שפיר

נא) ואם אכן דברים אלו יצאו מקולמוס הרא"ש להשיג על הדעה שנשים מברכות על מ"ע שהזמן גרמא א"ש סברת הרא"ש בקידושין פ"א סי' מ"ט לחלק שאינו דומה לסומא המברך אע"פ שפטור מה"ת כפי שמצינו בש"ס פסחים קט"ז ע"ב גבי אמירת ההגדה כי לפחות מחויב מדרבנן, וגם מברך מטעם שלא יראה כמי שאינו נוהג בתורת ישראל, משא"כ נשים שאינן מחויבות במ"ע שהזמן גרמא כלל אפילו מדרבנן מדוע שיברכו על מצוה שלא נצטוו בה כל עיקר. משא"כ אם נאמר כסברת הרא"ש ר"ה פ"ד סי' ז' בשם ר"ת שיכולות לברך על מ"ע שהזמן גרמא אע"פ שהן פטורות, משום שאינן בכלל ברכה לבטלה מטעם שנשים סומכות רשות. אולם אין רא"י מדבריו שכבר כתב הב"י סי' י"ז שאין הכרע בדעת הרא"ש שלפנינו.

עדות הישועות יעקב בשם החכם צבי

נב) וכך הביא הישועות יעקב או"ח סי' י"ז אות א' וז"ל מה נכון שנשים לא יברכו על מצות כאלו שהן פטורות משום ספק ברכות, וכן העידו לפני אנשים כשרים שהגאון א"ז החכם צבי מיחה בכאן לבוב בנשים שלא יברכו על מ"ע שהזמן גרמא, וכן העידה זקנתי בת הגאון זקני מוה"ר ארי' ליב זצ"ל אבד"ק אמשטרדם חתן הגאון החכ"צ שלא הניח לנשים לברך, והן רבים עתה המתנהגים לברך וא"א למחות בידם אבל על צד הדין יותר נכון שלא לברך. וכ"ה בסי' תר"מ אות א' שהמנהג בעיר לבוב שנשים מברכות על נטילת לולב, ולא על ישיבת סוכה. ובשו"ת פני מבין סי' ר"ה כתב בטעמו שלא לברך על סוכה שדומה לציצית, והשיג מתוס' חולין ק"י ע"ב ד"ה טלית שמברכות. וכ"מ בפת"ז צבא רב מהד"ת עמ' מ"ד-מ"ה הערה ה' כי החכ"צ צוה קודם פטירתו שהנשים מיוצאי חלציו עד סוף כל הדורות לא יטלו את הלולב ולא יברכו עליו.

האם הנשים בבית החת"ס ישובו בסוכה

נג) והנה במנהגי החתם סופר פ"ח אות י"א הביא שכל בנותיו וכלותיו של החת"ס אכלו עמו בסוכה כל ימי

החג, ואחר הסעודה ה' מחלק אגוזים ומיני מתיקה. אבל בהוספות שם אות ד' הביא משו"ת מי יהודה או"ח סי' ה' בשם רבו הגאון מטשעטשעוויץ זצ"ל ששמע בשם החת"ס שהחמיר והקפיד על הנשים שלא ישבו בסוכה זולת ליל הראשון של חג, וראה בתומר דבורה שם שהסתפק בזה על פי עדות חוט המשולש עמ' קמ"ב שהביא שסוכת זקנו החת"ס אף הכילה מקום לבנותיו וכלותיו שאכלו עמו בסוכה. ודלא כמ"ש בשו"ת דברי ישראל או"ח סי' קצ"ז כי החת"ס הקפיד על נשים שלא ישבו בסוכה. ואכן בארחות הסופר עמ' קכ"ה הביא מכתבי הגאון מפעטרושאן זצ"ל בעולמו של אבא עמ' ס"ט כי בזמן לימודיו בישיבת פרעשבורג הלך פעם לשאול את אשת הגרמ"ט לעהמאן זצ"ל, שהיתה בת החת"ס, האם כנים הדברים שאבי' לא נתן לנשים ובנות להכנס לסוכה, והיא פרצה בצחוק ואמרה שלא היו דברים מעולם, אלא אדרבא אמא שלה וכל בנות החת"ס ישבו עמו בסוכה, וכן נהג אחרי הכתב סופר שסעד בסוכה יחד עם כל בני משפחתו.

לפי החתן סופר לא ברכו לישב בסוכה

נד) ואף שהלכה רופפת בידינו אם הנשים בבית החת"ס ישובו בסוכה כל ימי החג או אפשר ליל ראשון בלבד, מיהו נאמנים עלינו דברי נכדו החתן סופר בשער הגדילים סי' כ"ג בשם אמו הרבנית שמעולם לא ראתה בבית אבי' החת"ס שברכו הנשים ברכת לישב בסוכה, מ"מ נתפשט המנהג שמברכות על שופר ולולב. וכן בשו"ת שואל ומשיב מהד"ת ח"ב סי' ח' כתב לחלק כך בין המצות שנשים מברכות עליהן. ואפשר לומר לפמ"ש בפסקי חת"ס או"ח הל' שבת אות ל"ג בשם מנהגי החת"ס פ"ה אות י"ג לבאר טעמו שהי' מוציא המסובים בברכת המוציא ולא ברכו בפני עצמם, שאם בלא"ה לא היו מברכים בפני עצמם אפשר להוציאם גם בברכת לישב בסוכה. ואף שיש לחלק על פי דברי שו"ת באר משה ח"ה סי' ע"ה שעיקר הטעם לשיטתו שאם יברכו לעצמם ברכת המוציא על הפרוסה אינם יוצאים ידי חובת לחם משנה, מיהו אפשר להביא ממנו סמוכים לטעם שלא לברך לישב בסוכה עש"ה.

אם סוכה דומה לקריאת פרשת זכור

נה) ולפי שו"ת מי יהודה סי' ה' עיקר טעמו של החת"ס ה' משום תערובות אנשים ונשים כי על פי רוב הסוכה אינה בנוי' רחבה. וכולם נכנסים וסועדים יחד. אמנם

מלבד שכבר העיד בחוט המשולש עמ' קמ"ב שסוכת זקנו החת"ס הכילה מקום לכל בני משפחתו, הנה הביאו המשיגים עליו שקשה לפטור נשים ממצוה שקבלו על עצמן בשביל כך, וראי' משו"ת בנין ציון החדשות סי' ח' שהביא בשם הגאון רבי נתן אדלר זצ"ל, שהי' רבו של החת"ס, שהקפיד אפילו על משרתת שלו לשמוע פרשת זכור ברבים בלא חשש. והיא שיטת המנחת חינוך מצוה תר"ג, ושו"ת ישועות מלכו או"ח סי' נ', דלא כדעת התורת חסד או"ח סי' ל"ז ואבני נזר או"ח סי' תק"ט שהנשים פטורות.

חילוק בין פרשת זכור לשאר מצות

(נו) **ובעני'** לא זכיתי להבין ראי' זו שהביא בשו"ת דברי ישראל סי' קצ"ז כי טעמו שם על פי המג"א או"ח ריש סי' תרפ"ה שקריאת פרשת זכור אינה מ"ע שהזמן גרמא מפני שאין קפידא מתי יקראו אותה. ואפשר לתרץ מדברי החינוך מצוה תר"ג שדעתו שמצוה זו נוהגת דוקא בזכרים כי להם לעשות נקמת האויב ולא נשים, וא"כ הן פטורות מעיקר הדין. ובאמת בדבר זה נחלקו הפוסקים כמובא בשו"ת ערוגת הבשם או"ח סי' ר"ה, ושו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א סי' ה' אות ק"א-ק"ב, ושו"ת בנין שלמה סי' ז', ושו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' ח', ושו"ת זכר שמחה סי' ע"ה, ושו"ת קרן לדוד סי' פ"ה.

חילוק בין חיוב מה"ת ומדרבנן

(נז) **והי'** נראה ליישב סברת החת"ס וסייעתו לחלק בין מצות אכילה בסוכה כל שבעה מלבד ליל ראשון ושאר מצות על פי דברי הט"ז או"ח סי' רצ"ו סק"ז גבי הבדלה שכתב שמה שנהגו הנשים לברך על מ"ע שהזמן גרמא הוא דוקא היכא שהחיוב על אנשים מדאורייתא, משא"כ במצוה שאפילו אנשים לא מחויבים בה אלא מדרבנן יש תרתי לפטור, שהיא מדרבנן אפילו באנשים והיא מ"ע שהזמן גרמא. ואף שמצות סוכה מה"ת כל שבעה לישב ולדור בה, אבל מבואר בשו"ע סי' תרל"ט ס"ג שדוקא אכילת כזית פת בסוכה כליל יו"ט הראשון חובה, ואפשר מש"ה יש לחלק.

חובת סוכה כל שבעה לדעת החת"ס

(נח) **אלא** אי אפשר לומר כן בדברי החת"ס שכתב בהגהות שו"ע סוס"י תרל"ט לחלק בין מצוה לסוכה שבמצוה גופא אם לא שכתוב אחד אומר ששת ימים וגו' וכתוב אחד אומר שבעת ימים וגו' היו מחויבים לאכול כל שבעה כמו שאמרו בפסחים ק"כ ע"א. אבל בסוכה

שלא נאמר אלא שבעת ימים יש חיוב בכל יום לישב ולדור בסוכה, ורק לאכול אינו מחויב אלא ליל ראשון מגז"ש בסוכה כ"ז ע"א ט"ו ט"ו מחג המצות אכילה בסוכה מאכילה דמצוה, אבל ישיבה ודירה בסוכה היא חיוב כל שבעה, וכן מוכח מש"ס שבת קל"א ע"ב ותוס' שם ד"ה ואי מסוכה. והכלל בסוכות תשבו שבעת ימים משמע חיוב לדור שבעת ימים כמו בביתו, ורק מי שלא דר לעולם בבית כגון שומרי גנות וכדומה איננו בכלל תשבו ותדורו, אבל מי שישב צריך לישב בסוכה, והי' ראוי שנאמר כן בשבעת ימים תאכל מצות כל יום צריך לאכול מצות, לולא דכתיב ששת ימים תאכל מצות, מיני' לפינן שהוא רשות.

האם לחלק בין יו"ט ראשון ושאר החג

(נט) **לפ"ז** הי' נראה לומר שלא יברכו על לולב בשאר ימים מלבד יו"ט ראשון משום ולקחתם לכם ביום הראשון מה"ת, ושאר החג אף באנשים מדרבנן. אמנם הט"ז או"ח סי' י"ז סק"ג כתב בפשיטות שנשים מברכות על הלולב, ולא הזכיר לחלק בין יו"ט ראשון שהוא מה"ת ושאר ימי החג שהוא מדרבנן. ואפשר לומר מכיון שיסוד המצוה ועיקרה הוא מה"ת, אף ששאר הימים הוא מדרבנן, לא חלקו בין יו"ט ראשון לשאר ימי החג, להיותו מצוה שאנשים חייבים בה מעיקרא מה"ת. וגם אפשר לומר כלולב דשויא עליהו חובה שקבלו עליהן לקיים המצוה ואין מבטלים אותה כמו שופר, משא"כ מצות סוכה שפעמים מקיימות אותה ופעמים אין מקיימות אותה.

חילוק בין מצוה חיובית ומצות רשות

(ס) **ועוד** לפי השגת מהר"י ענגיל באתון דאורייתא כלל י"א על המנחת חינוך מצוה שכ"ה אות י' שכתב שיש מצות שאין חיוב לעשותם כגון ציצית שהתורה לא חייב אותו ללבוש בגד עם ציצית רק היא מצוה שלילית שלא ללבוש ארבע כנפות בלי ציצית, וגם סוכה מלבד ליל יו"ט הראשון אין מצוה לאכול בסוכה רק שלא לאכול חוץ לסוכה, והשיג עליו שמצות סוכה היא מצוה חיובית מה"ת. ולפ"ד נשים אינן יכולות לברך על מצוה שהיא רק שלילית כמו ציצית אבל רק על מצוה חיובית, והלא אכילה כליל יו"ט הראשון לכו"ע מצוה חיובית. ובספרו גליוני הש"ס סוכה כ"ז ע"א כתב שסוכה היא מצוה חיובית ולכן מברכים עלי' כל שבעה, אלא שבסוכות יש במצוה גדר כעין דירה, והחיוב לישב ולדור בסוכה שבעת ימים כמו בביתו.

חידוש השערי יושר בגדר מצות רשות

(סא) אבל לפי השגת מהר"ש שקאפ בשערי יושר שער ג' סי' י"ט על המנחת חינוך שכוונת התורה במצות ציצית וסוכה היא שאינו מחויב לבוא לידי חיוב אבל ודאי כשבא לידי חיוב, כגון שלובש ארבע כנפות או הולך לאכול סעודת קבע בסוכה, חל עליו חיוב מצות עשה, שלא אמרו שהיא מצוה קיומית אלא עד שעת המצוה אבל בשעה שמקיים המצוה אינה עוד רשות אלא חובה. וא"כ אפשר לשיטתו לק"מ מפני שאי אפשר לומר שמצות סוכה היא מצוה שלילית כי אה"נ אפילו אם מעיקר הדין היא רשות מ"מ בשעת קיומה היא חובה, ושפיר רשאות הנשים לברך עלי' כשאר מצות שמברכות עליהן.

דברי הרשב"א בגדר תשבו כעין תדורו

(סב) ובאמת בתשו' הרשב"א ח"ג סי' רפ"ז כבר קדמו בסברא זו שבעצם התורה אמרה בסוכות תשבו שבעת ימים ואמרו חז"ל תשבו כעין תדורו, לפיכך כשהוא רוצה לסעוד או לישן צריך ליכנס לסוכה, אבל אם אינו אוכל אלא פירות אינו חייב בסוכה, דלא קיי"ל כר"א אלא כחכמים שאינו חייב אלא ליל ראשון, ואם הי' אפשר לו שלא לישן לא הי' מחויב ליכנס לסוכה לישן. ואף שלמדו חיוב מפסח לענין אכילה מ"מ אינו דומה לאכילת מצה שאפילו רצה לאכול פת בליל ראשון אינו חייב לאכול מצה משומרת שאין חיוב אלא לאכול כזית מצה, אבל בסוכות כל שרוצה לאכול פת או לישן מחויב בסוכה. ודלא כסברת לחם משנה על הרמב"ם פ"ג מהל' נדרים ה"י, ומחצה"ש סוס"י תרל"ט בהבנת המג"א, ושו"ת תשב"ץ ח"א סי' ק', ושו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' שכ"ג. ואף שסבר בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' ר"ט שמצות סוכה היא מצות רשות שאם אינו רוצה לאכול או לישן פטור מן הסוכה, מ"מ הביא בדעת תורה סי' תר"מ ס"א סברא שאינו דומה מצות סוכה לציצית כי לא שייך לומר שלא יברכו משום יוהרא כמו בציצית.

טעם ששייבה בסוכה אינה דומה לשאר מצות

(סג) וזוהי כוונת האגור סי' כ"ז שהביא הרמ"א או"ח סי' י"ז ס"ב שאין להן ללבוש ציצית הואיל ואינו חובת גברא, פי' אינו חייב לקנות לו טלית כדי שיתחייב בציצית. ופמ"ג במ"ז סק"ג הביא מעט"ז וא"ר סק"א שהבינו מדברי הלבוש ס"ב ששייך בציצית איסור כלי גבר. וכתב הט"ז סק"ג בזה מתורץ למה מברכות הנשים על מצות לולב שהיא גם מ"ע שהזמן גרמא, דשאני הכא דהוי חובת

גברא. ועל פי סברא זו הטעימו החתן סופר שם סי' כ"ג ושו"ת שואל ומשיב מהד"ת ח"ב סי' ח' שלא נהגו הנשים לברך לישב בסוכה, מפני שמלבד ליל ראשון אינה חובת גברא. אמנם לפ"ז היו להם לברך עכ"פ בלילה הראשון כמו שמצינו בשופר ושאר מצות, ות"י לחלק מש"ס סוכה כ"ח ע"א משום קרא מיותר האזרח להוציא הנשים, כלומר שלא יברכו כלל.

חידוש הריטב"א לגבי חובת סוכה

(סד) אולם בחדושי הריטב"א סוכה כ"ז ע"א כתב שלא מצינו חילוק בימי החג בין ליל ראשון לשאר ימים אלא בחיוב אכילה, שאילו מצד חיוב סוכה שלא לאכול ולשתות ולישן קבע חוץ לסוכה דינם שוה, והכתוב השוה אותם בסוכות תשבו שבעת ימים. והשיג על גדול מגדולי הדור בצרפת שהי' מחייב לישן בסוכה בליל ראשון של סוכות אפילו ירדו גשמים ולא התיר לצאת מהסוכה רק בשאר ימים שהם רשות, משא"כ ליל ראשון הכתוב קבעו חובה מגז"ש מפסח. והריטב"א דחה דבריו שאין חיוב ליל הראשון אלא באכילה דומיא לליל ראשון של פסח, שחיוב שינה לא אתי מהתם, וגם לא מצינו בש"ס סוכה כ"ח ע"ב בדין ירדו גשמים לחלק בין ליל ראשון לשאר ימים.

חקירה בגדר הגז"ש מחג המצות

(סה) והנה בהערות למאירי סוכה כ"ז ע"א אות ר"מ וריטב"א שם אות תקי"ט הביאו חקירה בשם הגר"ד מה היא הילפותא ט"ו ט"ו מחג המצות, אם בסוכה בליל ראשון האכילה גופא היא המצוה כמו מצה או שרק הסוכה היא המצוה אלא שלומדים חיוב ישיבה בסוכה בליל ראשון מאכילה, אבל אין האכילה עצמה חפצא דמצוה כמו סוכה גופא. ונפק"מ אם אכל פת גזולה א"נ שאכילה היא המצוה לא יצא ידי חובתו מטעם מצוה הבאה בעבירה, אבל א"נ שהמצוה היא הסוכה רק שמקיים אותה ע"י אכילה א"כ האכילה היא כמו מכשירי מצוה. והכלל מצוה הבאה בעבירה פסולה רק בגוף המצוה כמו לולב וסוכה גזולים ולא במכשירי מצוה כמ"ש הרמב"ם פ"א מהל' שופר ה"ג לשיטתו שיוצאים בשופר הגזול כי המצוה היא השמיעה ואין בקול דין גזל. ומדברי הריטב"א מוכח שחיוב האכילה בסוכה הוא מדין סוכה דוקא, למרות שאכילת פת ביו"ט מצוה מ"מ אינה בחפצא דאכילת הפת גופא אלא סעודת יו"ט היא משום עונג יו"ט או כיבוד כמו בשבת, ולא כמו בפסח שאכילת מצה היא עצם המצוה.

לכתוב שעבר וביטל עשה. ותירץ שיש לחלק בין אכילה לשינה בשאר ימים שאכילה אינה אלא מצוה קיומית שלא לאכול חוץ לסוכה ואילו שינה היא מצוה חיובית, אבל לפי השיטה שדחה הריטב"א לק"מ. וקצת ראוי לשיטתו מדברי הלקט יושר עמ' קמ"ד שהעיד על רבו בעל תה"ד שלא הי' ישן בערב סוכות בצהרים כדי שיוכל לישן לתיאבון בלילה כי בסוכה השינה קובעת עיקר הדירה, משמע שדעתו כי השינה מצוה חיובית.

ראוי לשיטתו מדברי בעל המאור

(ט) **ויסוד** לדברי מהר"י פערלא הוא על פי דברי בעל המאור פסחים כ"ו ע"ב לחלק בין מצה לסוכה, שאכילה שיכול אדם לעמוד ולהימנע מאכילת קבע במשך כל שאר הימים ויהי' ניזון בפירות אינה נחשבת חובה, משא"כ שינה שאין אדם יכול לעמוד ולהימנע משינה שאר הימים היא נחשבת חובה, ומטעם זה מברכים על הסוכה כל שבעה ואין מברכים על מצה כל שבעה. אולם בצפנת פענח על הרמב"ם הל' סוכה פ"ו ה"ב חילק להיפך שאכילה נחשבת כמצוה חיובית, ואילו שינה אינה קיום המצוה אלא שאסור לישן קבע חוץ לסוכה.

יש שני חלקים בעצם מצות סוכה

(ע) **ובאמת** זוהי כוונת המנחת חינוך מצוה שכ"ה שיש שני מינים במצות עשה היינו שיש מצוה חיובית שחייב בה כל איש מישראל כמו תפילין ואתרוג ומצה שחייב לקיימן ואם מבטל המצוה יענש על ביטולה, ויש מצוה קיומית שאין חיוב לעשותה כמו ציצית שלא חייבה אותו התורה ללבוש בגד של ארבע כנפות, רק אם מביא עצמו לידי חיוב מקיים מצוה. וכן במצות סוכה יש בה שני חלקי מצוה כי בליל ראשון חובה לאכול כזית בסוכה ומחויב לחזור אחר סוכה, ואם אינו רוצה לאכול אינו מועיל כי הוא מחויב לאכול כמו מצה ותפילין, ואם לא קיים המ"ע בליל ראשון עשה נגד רצון השי"ת. רק בשאר הימים אם רוצה אינו אוכל ואינו יושב בסוכה מצד שאין חיוב עליו כמו ציצית, אבל אם אוכל סעודת קבע מצוה לאכול בסוכה.

מהר"י ענגיל חולק על המנחת חינוך

(צא) **אבל** מהר"י ענגיל באתון דאורייתא כלל י"א השיג עליו שסוכה היא תמיד מצוה חיובית ולא מצוה קיומית שאינה חיוב אלא שלילת איסור, כי התורה מבקשת שנדור שבעת ימים בסוכה כמו שדרים כל השנה בבית כאומרם ז"ל בסוכה כ"ו ע"א תשבו כעין תדורו. והא דאי בעי לא אכיל ולא יתיב בסוכה, זה בעבור לפי שענין דירה כך

מחלוקת מהרש"ל ומהרש"א בגדר המצוה

(סו) **ובאמת** כבר הקדימו מהרש"ל סוכה כ"ז ע"א לר"א מי שלא אכל ליל יו"ט ראשון ישרים ליל יו"ט אחרון, טעמו כי אע"פ שאותה סעודה צריכה סוכה מ"מ עצם חיובה אינה תלויה בסוכה כלל אלא לומדים מליל פסח שצריך אכילה, רק מאחר שאי אפשר לקיימה בלא סוכה צריך סוכה לקיים המצוה בשעתה, אבל עיקר המצוה תלוי באכילה ומש"ה יכול להשלימה בסעודה אחרת ביו"ט אחרון, שאת"ל לר"א צריך י"ד סעודות בסוכה מדין תשבו כעין תדורו היאך מועיל לדעתו השלמה. אבל מהרש"א חלק עליו שאין זה דומה אלא כמו שמצות אכילה בליל פסח היא מצוה כך מצות אכילה בליל ראשון של חג היא בסוכה, כמ"ש הירושלמי סוכה פ"ב ה"ז שהביאו התוס' ד"ה תשבו.

ישוב השיטות על פי דברי הר"ן

(סז) **ואפשר** להתאים השיטות בדברי הר"ן סוכה י"ב ע"ב שהסתפק אם יוצא אדם ליל פסח במצה עשירה חובת יו"ט, וכתב הואיל ונצטוינו בערב תאכלו מצות יש חיוב לאכול מצה ראוי, אף שמדין יו"ט אפשר לצאת בכל פת אפילו מצה עשירה. והרי לומדים חובת ליל ראשון של סוכות מפסח שחייב לאכול שיעור שהוא מחויב בסוכה, שאילו מדין יו"ט הי' מספיק לאכול כביצה עראי חוץ לסוכה, אבל מאחר שיש גז"ש מחג המצות חייב לאכול שיעור המחויב בסוכה, לכן חייב לאכול יותר מכביצה. אלא י"א כיון דגמרינן מחג המצות לגמרי גמרינן מיני' מה התם בכזית אף הכא בכזית, ואף שבשאר ימים כזית עראי הוא ומותר לאכול חוץ לסוכה אפ"ה בליל ראשון כיון שהכתוב קבעו לחובה לאכול בסוכה עשאו אכילת קבע, ואחרים אומרים להכי גמרינן ליל ראשון מחג המצות לומר שאפילו ירדו גשמים חייב לאכול בסוכה אע"פ ששאר ימים הי' פטור מסוכה.

תירוצו על קושיית מהר"י פערלא

(סח) **והנה** לפי שיטה זו שדחה הריטב"א שישנה חובת שינה בסוכה בליל ראשון בקום ועשה, אפ"ל פשוט במשנה סוכה כ' ע"ב הישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו, ודקדק מהר"י פערלא בפירושו על סה"מ לרס"ג ח"א צ"א ג' מה שייך כאן לא יצא הרי חובת מצות סוכה בקום ועשה אינה אלא לגבי אכילת כזית בלילה הראשון, ואילו שאר ימים אינה אלא בגדר איסור שלא לישן חוץ לסוכה, וא"כ היאך שייך להסתפק בחובה כשאין חובה כלל אלא מהראוי הי'

ענינה שהאדם כשהוא בשוק כמה זמנים אינו אוכל ורק כשרוצה לאכול ולשתות או לישן אינו עושה זאת בחוץ אלא בביתו, כך הסוכה היא כעין ביתו לאכול ולישן בה שבעת ימים, ושפיר הוא מבוקש עצמי וחיובי שהתורה מבקשת ענין הדירה בסוכה.

האם סוכה מצוה חיונית או קיומית

(עב) **ובאמת** זוהי מחלוקת קדומה אם מצות סוכה היא מצוה חיונית או קיומית, שיש דעה שאין חיוב לאכול בסוכה אלא בליל ראשון כמו בפסח מ"מ כל החג צריך להיות ביתו עראי וסוכתו קבע, ואם רוצה לאכול ולשתות סעודת קבע או לישן שינת קבע מצוה לאכול ולישן בסוכה כמ"ש המנחת חינוך מצוה שכ"ה. והיא שיטת לחם משנה פ"ג מהל' נדרים ה"י, ומחצה"ש סוס"י תרל"ט בהבנת המג"א סק"יז, ושו"ת תשב"ץ ח"א סי' ק', ושו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' שכ"ג, ושו"ת מהרש"ם ח"א סי' ר"ט. מאידך הרבה גדולים הסכימו שהיא מצוה חיונית כמ"ש בהגהות חת"ס סוס"י תרל"ט אף שאכילה אינה חובה אלא בליל ראשון מ"מ חיוב לישב ולדור בסוכה כל שבעה כמוכח משבת קל"א ע"ב. וכ"ה בשו"ת מן השמים למהר"י מקורביל סי' י"א, וסידור היעב"ץ דיני סוכה כלל ט' אות א', ושלחן גבוה סי' תרל"ט אות י' בשם הריב"ש, ושו"ת חסד לאברהם סי' כ"ד, ושו"ת תפארת אדם סי' מ"ג, ושו"ת מחזה אברהם סי' קכ"ו, ופתחא זוטא סי' תרל"ט אות ה'. וביסוד ושורש העבודה שער י"א פ"ב כתב מי שצריך לילך מהסוכה לביתו כדי לומר להביא לו משקה לשתות אסור לו לשהות רק שיעור הדיבורים של צרכי השתי' ותיכף ישוב לסוכה עש"ה.

טעם לברך על סוכה כל שבעה ולא על מצה

(עג) **ויש** להסתפק בשיטת מהרי"ל הל' חגה"ס סי' ב' שכתב נשאל ממנה"י סג"ל מפני מה בליל שמיני אסור לישן בסוכה, וביום שמיני מצה לא מברכים רק בליל ראשון, והשיב משום כשאוכל מצה אינו עושה מצוה ולא מקיים עשה כי אם שלא אוכל חמץ, שאין חייבים במצה אך בלילה הראשון דכתיב בערב תאכלו מצות, אבל גבי סוכה כל שעה שהוא יושב מקיים בסוכות תשבו שבעת ימים. ובאמת קדמו בשאלה זו בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' רפ"ז ועוד ראשונים שחילקו בין חובת אכילת מצה בפסח שאינה אלא בליל ראשון, לחובת ישיבה בסוכה כל שבעה מצד תשבו כעין תדורו, היינו כל שרוצה לסעוד ולישן חייב בסוכה.

מחלוקת היד אפרים וחת"ס בשיטת מהרי"ל (עד) **וביד** אפרים סוס"י תרל"ט כתב לבאר דברי המג"א סק"יז בשם מהרי"ל כי זה שאוכל מצה בשאר ימים אינו אלא מפני שאינו יכול לאכול חמץ, כמו האוכל בשר טהורה מפני שאינו יכול לאכול טמאה, ואינו מברך עלי' משום שאותה אכילה אינה אלא לצורך גופו ולהשביע רעבונו, אבל אכילה בסוכה אע"פ שכל שבעה רשות מ"מ כיון שהישיבה אינו לצורך גופו אלא לצורך מצוה ראוי לברך עלי' לישב בסוכה, כמ"ש הכל בו סי' ע"א בשם החכם מהרש"ש, ולבוש סי' תרל"ט ס"ב, ומטה משה סי' תתקמ"ג. אבל החת"ס בהגהותיו חלק עליו ופירש כוונתו שסוכה היא מצוה חיונית משא"כ מצה. ומ"ש להדיא בפסקי תשובות סי' תרל"ט ס"א אות ב' כי דעת מהרי"ל היא שסוכה היא מצוה חיונית, ה"ז תלוי במחלוקת היד אפרים וחת"ס.

היאך יכולות לברך לישב בסוכה כל שבעה

(עה) **ומעתה** לפי סברת הט"ז שאין לנשים לברך על מ"ע שהזמן גרמא היכא שהחיוב על אנשים אינו מה"ת, הרי מלבד השאלה אם חובת ליל ראשון היא הסוכה או האכילה שנחלקו בה מהרש"ל ומהרש"א, הרי להרבה פוסקים אין מצות סוכה כל שבעה אלא מצוה קיומית ולא חיונית, אפשר שאין הנשים רשאות לברך על מצוה שהיא רק רשות כמו ציצית, וגם לחולקים היא מצוה שהזמן גרמא. ומש"ה כתב החתן סופר שער הגדילים סי' כ"ג שאם לא ה"י לנו קרא מיותר האזרח להוציא הנשים ה"י להן לברך עכ"פ בליל הראשון, אבל אכתי לא שייך לומר וצונו מאחר שהקרא הוציאם מכלל מצוה. וחילק הפמ"ג במ"ז סי' תר"מ סק"א בין סוכה לשאר מצות אע"פ שהיו באותו הנס התורה מיצטה בפירוש, ולכך לא חייבו רבנן.

סברא שנשים לא יברכו רק בליל ראשון

(עו) **ואף** דקיי"ל כהני פוסקים נשים מברכות על מ"ע שהזמן גרמא אפילו שפטורות מהן, וא"כ רשאות לברך לישב בסוכה אם רוצות לקיים מצות סוכה, מ"מ אפשר שבסוכה לא יברכו רק בליל ראשון לפי שאכילת פת בליל ראשון חובה לאנשים. ובפרט שכמה גדולים נתנו טעם הגון שאין על הנשים לברך אלא על מצוה שקבלו עליהם ואין מבטלים אותה לעולם כשופר ולולב, אבל אותן מצות שפעמים מקיימות אותן ופעמים לא כמו ישיבה בסוכה, אזי גם כשיושבות בסוכה אין להן לברך. ובהליכות שלמה ח"ב פ"ט אות קל"ז הביא שאפילו אלו

דעת החיד"א שנשים יברכו על שופר ולולב

(עט) **וכתב** החיד"א בברכ"י או"ח סי' תרנ"ד אות ב' מתחלה הי' מערער על הנשים שמברכות על הלולב מטעם שכתבו הרמב"ם וב"י, וכן הורה רבו הגאון רבי יונה נבון זצ"ל בנחפה בכסף ח"א קפ"א ע"ב שהוא מנהג טעות ויש לבטלו, עד שבא לידו תשובה מן השמים סי' א' ששאל מהר"י החסיד ממרויש ז"ל שגם נשים יברכו על לולב ושופר. וכ"ה בספרו שו"ת יוסף אומץ סי' פ"ב שמאז נהג לומר לנשים שיברכו על הלולב, כמנהג קדום שהיו נוהגות הנשים בירושלים, והגם שהב"י פסק שלא יברכו, נראה אילו שלטו עיניו הקדושים בתשובה זו דמשמאי מיהב יהבי כח לברך לנשים ודאי כך הי' פוסק ומנהיג. וכ"ה החיד"א בספרו דבש לפי מערכת נ' אות י"ב, ובפסקי חכמי המערב ח"ב עמ' שי"ג מהליכות שבא סי' י"ב.

אודות מחבר ספר תשובות מן השמים

(פ) **ולפי** הרדב"ז בתשו' ח"ב סוס"י ש"מ שכתב כי אותו חכם גדול המקובל רבינו יעקב שהי' שואל שאלות מן השמים אמרו שהוא רבינו תם, א"ש כי הלא דעת ר"ת לברך כמ"ש התוס' עירובין צ"ו ע"א ד"ה דילמא בשם ר"ת שנשים מותרות לברך על מ"ע שהזמן גרמא אע"ג שפטורות מן המצוה ההיא. אמנם בשה"ג ח"א מערכת י' אות רכ"ד כתב שראה קונטרס כת"י משאלות אלו והתשובות שהשיבו לו מן השמים ומשם מוכח שאינו ר"ת אלא רבינו יעקב החסיד ממרויש שהי' מבעלי התוספות בסוף ימי הרמב"ם. ומ"ש החיד"א בשה"ג בערכו שנראה מחרדים דף מ"ב כי מהר"י ממרויש הי' גיסו של רבינו המרדכי, כבר הגי' במנחם ציון שטעה בבעל הסמ"ק כמ"ש המרדכי עירובין פ"ז רמז תקכ"ד ופסחים פ"ב רמז תקפ"ח שהזכירו כגיסו. ובקורא הדורות כ"ד ע"א הביא כמה ראיות ששניהם היו חתנים אצל רבינו יחיאל מפאריש, כפי שמוכח מדברי המרדכי עצמו והקדמת בעל הסמ"ק. וכ"מ במבוא לפסקי רבינו יחיאל מפאריש עמ' ו' כי הסמ"ק והמרדכי שניהם היו חתניו. וגם לא יתאים עם חשבון השנים שהביא שאלה משנת תתקס"ג, והלא רבי מרדכי אשכנזי שהי' תלמיד מהר"ם מרוטנבורג ורבינו פרץ נהרג עקה"ש בנירנברג יותר ממאה שנה אח"כ א"כ לא יתכן שהי' גיסו, אלא שהי' חסיד וקדוש אחד מבעלי התוס'. וכ"ה בשבלי הלקט השלם סי' ל"א וקכ"ז, וראה בפתיחה לשו"ת מן השמים עמ' כ"כ"ג באורך מזה.

הנשים שמברכות על שאר מ"ע שהזמן גרמא, כדאי שבסוכות ישמעו הברכה מהאנשים מפני שגם כשאוכלות בסוכה אין זה בדוקא. וע"ע בשו"ת דברי ישראל או"ח סי' קצ"ז, ושו"ת מגדנות אליהו מהד"ת ח"א סי' ט"ו, ושו"ת להורות נתן ח"ו סי' ל"ט, ושו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' ש"ו ודו"ק.

טעם לחת"ס שאין לנשים לברך על סוכה

(עז) **ולפי** סברא שאין לנשים לברך על מצוה שלא קבלו עליהם לקיים בשלימות כמו שופר ולולב או ספירת העומר דשויא עלייהו חובה, א"ש שיטת החת"ס שנשים לא ישבו בסוכה זולת ליל ראשון ולא יברכו לישב בסוכה. ולק"מ מהגהות חת"ס סוס"י תרל"ט שסוכה היא מצוה חיובית ולא קיומית אף שאכילה אינה חובה אלא בליל ראשון מ"מ חיוב לישב ולדור בסוכה כל שבעה כמוכח משבת קל"א ע"ב, וא"כ היא מצוה שרשאות הנשים לברך עלי' משום שהחיוב על האנשים מה"ת בקום ועשה, אלא ודאי שאני הכא בסוכה שנשים אינן מקפידות לאכול קבע בסוכה, ולכן אף כשיושבות בסוכה כמו ליל ראשון אין להן לברך לשיטתו. אבל לשיטת החולקים אף שיש לנו קרא מיותר האזרח להוציא הנשים אין למנוע מהם לברך על הסוכה אם רוצות בכך ככל שאר מ"ע שהזמן גרמא שרשאות לברך מעיקר הדין.

סברא לחלק בין מצות שיש בהן מעשה

(עח) **ובשו"ת** כתב סופר או"ח סי' ל"ד כתב לחלק כל שיש מעשה בהמצוה כמו לולב וסוכה הנשים רשאות לקיימה ויש להן שכר כמי שאינו מצווה ועושה, אבל כשאין בה מעשה אלא אמירה לבד, כלומר שהברכה בעצמה היא המצוה, אין לה לברך שלא ניתן לה מצוה זו ואינה רשאית לברך ברכה שאין לה כל חיוב מעיקרא. ונראה להוסיף על דבריו שיטת רבינו יונה ברכות ו' ע"א ותשו' הרשב"א ח"א סי' שמ"ד שאפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה ה"מ בדבר שיש בו מעשה, אבל במצוה שתלו' באמירה בלבד מודה שצריך כוונה, כי אמירה היא בלבד וכשאינו מכיין נמצא כמי שלא עשה שום דבר מהמצוה. ומאחר שזה לא שייך בנשים שיכוונו תמיד לשם מצוה, אי אפשר להן לברך על מצוה שאינה תלו' אלא בדיבור. וע"ע במג"א סי' רצ"ו סק"א, וישועות יעקב סי' תכ"ב אות ו', וראש יוסף לפמ"ג ברכות כ' ע"ב, ושו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' צ', ושו"ת להורות נתן ח"ג סי' י"ד.

אין לסמוך על תשובה מן השמים להלכה

פא) ואף שראיתי בשו"ת מהרש"ג ח"ב סי' מ' שתשובה משמים אינה מזיזה אותנו מדעתנו כי התורה לא בשמים היא, וכ"ה בשו"ת תורת יקותיאל או"ח סי' ל', ובמאסף לכל המחנות סי' ל"ד אות ה'. ואף שסמך עליו בשו"ת הרי"ד סי' קי"ב, אולם הדגיש שאינו סומך על תשובתו משמים אלא על סוגיית הש"ס. וביריעות האהל צ"ג ע"א השיג על החיד"א היאך הורה לנשים לברך בשעה שאפילו למהר"י ממרויש היינו דוקא שלא למחות בידן, אבל לומר להן לברך מהיכא תיתי לומר כן, אף שכתב סמך לנשים לברך. ודומה לזה האריך בשו"ת יביע אומר ח"א סי' ל"ט-מ"ב לדחות בראיות מוכיחות דברי החיד"א מפני שהתורה לא בשמים היא אלא עומדת לעולם בלא השתנות ח"ו כהלכה גמורה שאין לזוז ממנה, והשיג על דבריו שאילו שלטו עיני הב"י בתשובת מהר"י ממרויש ודאי ה' פוסק לנשים לברך, שזה אינו כי הלא אין להורות הלכה ע"פ רוח"ק או דברי חלומות שהם שוא ידברו כמ"ש בשו"ת נוב"י מהד"ת יו"ד סי' ל' ועוד הרבה פוסקים. וכ"מ בשבלי הלקט סי' קנ"ז שאין אנו צריכים לחלומות של מהר"י ממרויש ולפתרונו כי אין משגיחים על דברי חלומות. ובקונטרס תהלוכות האגדות בסו"ס שו"ת זכר יהוסף י"ב ע"ב הרחיק לומר שאולי מהר"י ממרויש לעוצם חסידותו ה' חושש להחמיר, אבל המעיין בפוסקים יראה שרוב התשובות הם דעות דחיות להלכה עש"ה ודפח"ח ושפתים ישק.

בכמה קהלות פשטה הוראת החיד"א

פב) מיהו בספר יפה ללב או"ח סי' תרנ"ח אות ה' הביא דברי החיד"א שיברכו על הלולב כמנהג הקדום כי בהוראה זו לא שייכת סברת לא בשמים היא מפני שיש בלא"ה הרבה פוסקים שסוברים שיש לברך, והביא מ"ש בשלחן גבוה סי' תקפ"ט אות י' שבמלכות תוגרמה לא נהגו לברך אלא על לולב. ובזכרונות אליהו מערכת ע' אות ג' העיד על מנהג הנשים בחברון שנוהגות לברך על הלולב, וכ"כ בקול אליהו או"ח ח"ב סי' כ"כ שהנשים מברכות. ובאמת אף לדעת היפה ללב קו"א סי' רס"ט אות א' אי אפשר לסמוך על תשובה משמים כי הלכה רווחת לא בשמים היא, מיהו היכא דאיכא סברא ע"פ הש"ס לברך אא"ל כן. ובשדי חמד מערכת מ' כלל קל"ו כתב אנו אין לנו אלא דברי החיד"א וכבר פשט המנהג כן ואין להרהר בדבר. ובספר יין הטוב או"ח סי' כ"ח הביא כי מיום שהאירו ספרי החיד"א עיני בעלי ההוראה

בעיר בגדד קבלו עליהם את פסקיו כמו הוראת הב"י כפי שכתב בזבחי צדק יו"ד סי' ק"י אות קנ"ח, ומאז נהגו להורות לנשים שיברכו על הלולב. וגם בשו"ת רב פעלים ח"א סוד ישרים סי' י"ב כתב שבביתו נוהגות הנשים לברך על הלולב בלי סדר הנענועים, ומברכות על מ"ע שהזמן גרמא.

שב ואל תעשה מחשש ברכה לבטלה

פג) אולם רוב גדולי ספרד הורו שלא לברך על פי דברי הרמב"ם וב"י, ולשיטתם חשש הפר"ח סי' תקפ"ט אות ו' משום ברכה לבטלה. ובשו"ת תשב"ץ ח"ד טור ג' סי' ל"ב הכריע דלא קיי"ל כר"ת. וכ"ה באמת ליעקב דיני עליית ס"ת אות ל' בשם מהר"ק שורש ט', ושארית ליעקב ע"ז ע"ב, ומטה יהודה סי' תקפ"ט אות ו', ושו"ת בית יהודה ח"א יו"ד סי' י"ט, ושו"ת חקרי לב יו"ד ח"ג סי' קכ"ח. וזוהי כשיטת שו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' קצ"ב שהעיקר להלכה כרמב"ם נגד ר"ת וסייעתו. ובשו"ת אדמת קודש ח"א יו"ד סי' י"ח כתב מי יעזי להכניס עצמו במחלוקת הרמב"ם נגד ר"ת בספק ברכה לבטלה לאחר שהב"י הכריע כדעתו. ודומה לזה הביא מהר"י"ט אלגאזי בשו"ת שמחת יו"ט סי' ט' שלא ליכנס לזה משום ספק ברכה. וגם בשו"ת משבצות זהב סי' א' כתב בשם יד המלך פ"ב מהל' שופר להוכיח בכמה ראיות שאין לנשים לברך על מ"ע שהזמן גרמא, וכ"ה מהרש"ק בשו"ת ובחרת בחיים סי' ז'. ובאמת אף החיד"א כתב בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' ט"ו בשם רבותיו שאפילו במקום שהב"י פסק לברך, הנה שב ואל תעשה עדיף במקום חשש ברכה לבטלה, מ"מ כאן נטה מדעת רבו מהר"י נבון והורה לנשים לברך.

הוראת הרה"ק מצאנו לקיים דברי החכ"צ

פד) מיהו כנודע הורה הרה"ק מצאנו זצ"ל שנשים לא יברכו על מצות עשה שהזמן גרמא כדעת זקנו החכם צבי, והרה"ק מקלוזנבורג זצ"ל הביא בשפע חיים ח"ו מכתב תנ"ב בשם זקנו הרה"ק מצאנו זצ"ל שהבטיח בנים הגונים לכל אשה שתקבל על עצמה שלא לישב בסוכה ולא ליטול לולב, וכ"ה בדרכי חיים החדש אות ק"ה ואוצר החיים אות רנ"ח על פי דברי החכ"צ. עוד הביא ששמע מאביו הרה"ק מרודניק זצ"ל ששמע מפ"ק הרה"ק מצאנו זצ"ל שיש טעמים בדרך אמת שעדיף שנשים לא יקיימו מ"ע שהזמן גרמא, דומה לגמ' סוטה כ' ע"א כל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תפלות. ועי' בשו"ת דברי

חיים או"ח ח"א סי' כ"ז, ושו"ת דברי יציב או"ח ח"א סי' ה', והליכות חיים חגה"ס אות י"ז, וצבא אהרן סי' כ"ו שהאריכו בזה וש"נ.

אם אסורות לקיים המצוה או רק לברך עליה

פה) אך בשו"ת פני מבין סי' רל"ט תמה על הדברי חיים שלמד בדעת הרמב"ם שאין הנשים רשאות לקיים מ"ע שהזמן גרמא, ומדברי הרמב"ם בפ"ג מהל' ציצית ה"ט ופ"ו מהל' סוכה ה"ג משמע שלא מנעם אלא מן הברכה, כפי שהסכים סמ"ג עשין מ"ב. וכ"ה במקור חיים אות תל"ה שהרה"ק מצאנו זצ"ל פקד על נשים מב"ב שלא יברכו על מ"ע שהזמן גרמא. ובשו"ת מהרש"ג ח"ב סי' ל"ט כתב כדעת רבו הרה"ק מצאנו זצ"ל שלא נח דעתי במה שנהגו הנשים בימיו לקיים מצות עשה שהזמן גרמא ולברך עליהן, ודלא כמ"ש בבירור הלכה מהד"ת או"ח סי' תקפ"ט להסתפק בדבריו.

מנהג נכדי החכ"צ שאין הנשים מברכות

פז) וכן העיד הרה"ק מסיגעט זצ"ל בשו"ת אבני צדק או"ח סי' י"ז כי משפחת החכם צבי יש להם קבלה שלא יברכו, ובסי' מ"ו כתב שיותר טוב שלא יברכו ומפני כן יש עוד נשים ממשפחת החכ"צ שאוחזות מעשה אבותיהן ואין נוטלות לולב ולא מברכות, כדעת החכ"צ שהביא ראי' ברורה שנשים לא יברכו על מ"ע שהזמן גרמא. וכ"כ בשו"ת פאר עץ חיים סי' י"ב הביאו לקט הקה"ח סי' י"ז אות ז' שיש לבטל המנהג שיברכו. וכ"כ במנהגי מהרי"ו (סוליצא) אות תר"ב ותקצ"ד שנשים לא יברכו על לולב וסוכה. מ"מ שמעתי אומרים שהרה"ק מבאבוב זצ"ל ובנו הקדושת ציון זצ"ל שהיו נכדי צאנו לא הקפידו שנשיהם יברכו על ד' מינים, וכשמסרו אותם להן לברך, מחמת רצונן לנהוג על פי מנהג אבותיהן הצדיקים, מסרו להם בהבאת פנים ברורה שמצדם אין בכך צורך על פי מנהג אבותיהם, אבל אם הן רוצות אין קפידא.

גם בצאנו היו נשים שברכו על ד' מינים

פז) אח"כ מצאתי נדפס בזכרנו לחיים עמ' רט"ז בשם הרה"ק מהר"ש מבאבוב זצ"ל שהי' אומר שדעת קדשו של זקינו הרה"ק מצאנו זצ"ל, להיותו אדוק ביותר בזקינו החכם צבי, שנשים לא יברכו ולא יטלו ד' מינים, וכן הורה בקפידא. וכתב בשו"ת דברי חיים ח"ב או"ח סי' י"ד נשים אין חייבות כלל בתקיעת שופר וכן הלל ולולב ושמחה שהוא קבוע בעזרת אנשים ולא בעזרת נשים שפטורים

המה, דהוי מצות עשה שהזמן גרמא. מ"מ הרה"ק אדמו"ר הראשון זצ"ל הי' מניח להרבנית לברך, כי היתה בת הרה"ק מקאמינקא זצ"ל ובביתו היו הנשים מברכות. וגם בנו הרה"ק הקדושת ציון זצ"ל הי' מניח להרבנית לברך על הלולב להיותה רגילה בכך מבית אמה, שהיתה בת הרה"ק מהארניסטיפל זצ"ל, על פי מנהג טשערנאביל שנשים ברכו על הלולב, וגם היו יושבות בסוכה ומברכות לישב בסוכה. וכן הי' נוהג הרה"ק מהר"ש מבאבוב זצ"ל שהי' נותן להרבנית לברך כאשר היתה באמנה אתה כמנהג ראפשיץ ובעלזא.

האם בשופר שיך דשויא עליהו חובה

פח) וראיתי חידוש בדברי שו"ת דברי יציב או"ח ח"א סי' ה' אות ז' שאפשר נקט הרה"ק מצאנו זצ"ל לולב וסוכה דייקא דבעי לכם וסוכה גזולה פסולה, ואית בי' יותר חסרון כיס, משא"כ בשופר שנהגו שהולכות לבהכ"נ לשמוע תק"ש שפיר דמי דהוי כספירת העומר למג"א או"ח סי' תפ"ט סק"א שכתב אף שנשים פטורות מספירה מיהו כבר שויא עליהו חובה. ואף שהמנחת חינוך מצוה ש"ו אות ד' תמה על דבריו שהוא דבר חדש שאם נשים קבלו עליהן לעשות מ"ע שהם פטורות יתחייבו מפני דשויא עליהו חובה, אבל לרמב"ן קידושין ל"ד ע"ב דס"ל ספירת העומר היא מ"ע שאין הזמן גרמא לק"מ.

טעם שבספירה שויא עליהו חובה

פט) ובשו"ת שואל ומשיב מהת"ל ח"א סי' תס"ד תירץ שלפי טעם האבודרהם בתפלות של חול שער ג' שנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא משום שהן משועבדות לבעליהן אתי שפיר, כי מאחר שהן מנועות ממלאכה בעת הספירה כמ"ש בשו"ע סי' תצ"ג ס"ד לזאת קבלו עליהן לספור ספירת העומר כחובה. ובשו"ע הרב ס"ט כתב ואותן הנשים אשר אינן סופרות אפשר להם לשבות ממלאכה כל הלילה, ואף שכבר כתב החק"י סק"י"ב ועוד אחרונים שלא נזהרו בזה, אבל בעולת ראי' סי' נ"ב כתב שלפ"ז טוב שהנשים יספרו ספירת העומר אפילו בלא ברכה לחוש למנהג זה. אבל בשו"ת דברי יציב או"ח ח"ב סי' רט"ז כתב שדברי הגר"ז לא נאמרו אלא לשיטה שנשים מברכות אבל לפי מנהג החכ"צ שנשים לא יברכו על שום מ"ע שהזמן גרמא אין להן לברך על ספירת העומר כמ"ש בשער הכוונות פ"ה ע"ב שמצוה זו לא שייכת לנשים, ועדיף שיעסקו במלאכה מאשר יספרו ספירת העומר.

מניעה לברך ברכת הלבנה בשאר ימים מצד הזמן אלא מצד גוף הלבנה שאינה מתחדשת, ודומה לזה כתב מהרש"ק בחכמת שלמה שם.

האם נשים חייבות במצות דרבנן

צב) ואפשר ליישב לפי שיטת רש"י אליבא דתוס' ברכות כ' ע"ב ד"ה בתפלה שנשים חייבות במצות דרבנן שהזמן גרמא, שאין ראוי מש"ס סנהדרין מ"ב ע"א שנשים מברכות דשאני התם שהיא מצוה דרבנן, אף שדעת התוס' שנשים פטורות אף ממצות דרבנן. וכן דעת התוס' פסחים ק"ח ע"ב ד"ה שאף, ותוס' הרא"ש ברכות כ' ע"ב, וריטב"א מגילה ד' ע"א, ושאלתות פ' וישלח סי' כ"ו, ושו"ת מהר"ם בר ברוך סי' תע"ג. והצל"ח כבר הקשה על רש"י מק"ש למ"ד שהיא מדרבנן מאי פריך פשיטא מ"ע שהזמן גרמא הרי בדרבנן חייבות, ועמ"ש בשו"ת מגדנות אליהו מהד"ת ח"א סי' כ"ח ליישב שיטת רש"י ותוס' על פי האחרונים באורך.

האם נפק"מ בדרבנן אם הזמן גרמא

צג) ובשו"ת קרית חנה דוד ח"א סי' צ"ט הביא מספר הישר לר"ת סי' ס"ט שבמצות דרבנן שוה הכל אפילו מ"ע שהזמן גרמא, ולפיכך אין ראוי מסוגיא בסנהדרין שנשים חייבות כי במצות דרבנן עשו חיזוק לדבריהם כמ"ש הלבוש או"ח סי' תר"מ ס"א. ומהר"ל בגבורות ה' פמ"ח ביאר שאע"פ שכתבה התורה טעם מצות סוכה כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, מ"מ עיקר המצוה הוא גזירת המלך, והטעם הוא דבר בפני עצמו, משא"כ במצות דרבנן שתקנו בשביל הנס תקנו אף לנשים שאף הן היו באותו הנס.

כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון

צד) אבל החיד"א בברכ"י סי' רצ"א אות ח' הביא מהר"ן פסחים ק"א ע"א שחלק על ר"ת שאף במצות דרבנן נשים פטורות שאל"כ קשה משאר מצות דרבנן, כי בשאר מצות כמו נר חנוכה וד' כוסות צריך טעם שאף הן היו באותו הנס, דאי לאו הכי נשים פטורות שהיא מצוה מדרבנן שהזמן גרמא, וכן גבי חיוב הבדלה לנשים שהיא מחלוקת הפוסקים כמ"ש בעני' בשו"ת נחלת פינחס ח"א סי' כ"ח, אלא קיי"ל בפסחים ל' ע"ב כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ובאו"ז ח"ב סי' קפ"ב וריטב"א קידושין ל"א ע"א הביאו מגיטין ס"ד ע"ב ה"מ במילתא דאית לה עיקר מה"ת ובלית לה עיקר מה"ת לאו אמרינן כל דתקנו במצות דרבנן. וביאר המאירי במג"א סי' ט' שהתורה

שויה עלייהו חובה משום חיוב דרבנן

צ) ובאמת הרבה פוסקים הסכימו למג"א וסייעתו כי שויה עלייהו חובה כמ"ש באשל אברהם סי' תקפ"ט ס"ג, וכף החיים סי' תקפ"ט אות כ"ג, ובשו"ת ובחרת בחיים סי' נ"א. ותירץ מהר"ם שיק בסה"מ סי' ש"ו ליישב השגת המנחת חינוך מצוה ש"ו על פי שיטת רש"י ברכות כ' ע"ב שחייבות במצות דרבנן, ולדעת הרבה ראשונים ספירת העומר בזה"ז מדרבנן, א"כ לרש"י חייבות בה מעיקר הדין וכבר שויה עלייהו חובה. וכ"ה בשדי חמד כללים מערכת מ' כלל קל"ו מבשמים ראש סי' פ"ט גבי תפלת מוסף אף שנשים פטורות כבר נהגו להתפלל כי חייבו עצמן עלי'. וכיון שסברת המג"א דשויה עלייהו חובה שייכת גם בשאר מצות כמ"ש בשו"ת רע"א בהשמטות לסי' א' שנשים מחמירות לקיים רוב מ"ע שהז"ג כגון שופר ולולב והוי כקבלו עליהן, אפשר דלהא גופא חששו שתכניס עצמה להחייב דשויה עלייהו חובה והוי כנדר ויש לחוש שתעבור על נדרה, ולכן הורו ד"י במה שאסרה תורה ולא יברכו. ואפשר מש"ה כתב הפמ"ג בפתיחה כוללת ח"א אות מ' לשיטה שנשים מברכות ראוי להזהירן שידעו שהם פטורות ורק מחמירות לעצמן, ומ"מ לדבריו איכא משום שויה עלייהו חובה ודו"ק.

ביאור הגמרא האי נשי דידן נמי מברכי

צא) ואף שהח"א כלל קמ"א סי' ז' כתב כשיטת הגרע"א והא"א שנשים קבלו עליהן תקיעת שופר לחובה, מיהו בשו"ת שלמת חיים סי' שמ"ט העלה שלא קבלו עליהן מצות שופר כחובה, מסברא מה שאינה בידה לא קבלה עלי' משא"כ בספירת העומר שהיא מצוה התלויה בידה, אבל מצות שופר שאינה בידה אף שנוהגות ליזהר בה יותר מספירה לא קבלו עליהן בתור חובה, וכ"ה בלוח א"י להגרימ"ט בשם הגרי"ח זאננפעלד זצ"ל דלא שויה עלייהו חובה. ואין ראוי מסנהדרין מ"ב ע"א א"ל רב אחא לרב אשי במערבא מברכי ברוך מחדש חדשים א"ל האי נשי דידן נמי מברכי, א"כ מוכח בפשטות שנשים מברכות על מ"ע שהז"ג, שכתב המג"א סי' תכ"ו סק"א אפשר ל"ד נשים אלא לישנא בעלמא נקט. ובשו"ת כתב סופר או"ח סי' ל"ד ביאר לשיטת הרמב"ם שכוונת הש"ס האי נשי מברכי, פי' בלי שם ומלכות. והיעב"ץ במו"ק סי' תצ"ו השיג אפשר ברכת מחדש חדשים קאי על תפלת מוסף דר"ח. והחיד"א במחזיק ברכה סי' תכ"ו הביא ע"פ המאירי שלא משמע כן. ובשו"ת האלף לך שלמה ח"א סי' קצ"ג רצה לחדש שאינה מצוה התלויה בזמן כי אין

משום שדעתו שתפלה שחיובה מדרבנן אף הנשים חייבות, ודבריו מכוונים לשיטת הרמב"ן בהשגות לסה"מ עשין ה' שחלק על הרמב"ם פ"א מהל' תפלה ה"א. וכ"ה המג"א סי' ק"ו סק"ב ופר"ח ריש סי' פ"ט ושו"ת הרב סי' ט"ו, שחלקו על הר"ס ג' מ"ע ב' וסמ"ג מ"ע י"ט וב"י סי' ק"ו ס"ב. אולם תוס' שם ופסחים ק"ח ע"ב ד"ה שאף חלקו עליו כשיטת רוב ראשונים שהן פטורות, וכ"ה בשו"ת נשאל דוד או"ח סי' כ"ח, ושו"ת רע"א סי' ט"ז, ושדי חמד כללים מערכת מ' כלל קל"ה וש"נ.

במצות דרבנן הולכים אחר הטעם

(צו) אבל הנצי"ב בהעמק שאלה סו"ס שמות אות י' פירש כוונה אחרת ברש"י שלא גרס פשיטא אלא דרחמי נינהו כי במצות דרבנן אזלינן בתר טעמא כפי שמצינו בשאר מצות שחייבות משום שאף הן היו באותו הנס, וה"נ יתכן שפטרו אותן מתפלה אף שאין הזמן גרמא על פי טעם שלא פשוט, ואפשר גם רש"י דעתו שמצות דרבנן שהזמן גרמא נשים פטורות מהן, דלא כשיטת ר"ת שנשים חייבות כמו שהביא בשו"ת מהר"ם בר ברוך סי' תע"ג, וכן דעת המנהיג הל' שבת סי' נ"ד, וארחות חיים למהר"א מלוניל הל' ציצית אות ל"א.

טעם שאין לנשים לברך ברכת הלבנה

(צח) ואף שבנוהג כצאן יוסף דיני קידוש לבנה סי' י' הביא סברא בשם חותנו הגאון מהר"י מילר זצ"ל אבד"ק אנסבורג משל"ה שער האותיות אות קדושה הובא במג"א סי' תכ"ו סק"א שנשים לא יברכו על קידוש הלבנה מפני שגרמו פגם הלבנה, לפ"ז קידוש החמה שנהגו לברך כל תחלת מחזור גדול נשים ראיות וחייבות לברך, והרצה הדברים לפני החכ"צ שהודה לדבריו והסכים עמו. ואכן בשו"ת חכם צבי סי' קמ"ו הביא תשובת מהר"י מילר סי' קי"א לחלוק על שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' י"א בטעם שאין הנשים מקדשות הלבנה. וגם בשו"ת חת"ס או"ח סי' נ"ו כתב שלא ידע מ"ט לא נהגו נשים לברך ברכת החמה, שהרי לא שייך טעם קידוש החודש, מ"מ הביא בשו"ת חת"ס או"ח סי' ל"ד שנשים לא יברכו ברכות אלו. וכן כתב בשו"ת רב פעלים ח"ד או"ח סי' ל"ד שלא נמצא בדברי האר"י מניעה לנשים לברך. מיהו בשפע חיים ח"ב מכתב צ"ג הסתפק בסברת החת"ס ודעמי' וכתב שבטור או"ח שתח"י מורשת זקנו הרה"ק הישמח משה זצ"ל רשום בשוה"ג בכתי"ק וא"כ אין ענינה לברכת החמה שאין החדשים

אסרה בשר בחלב בבהמה וחכמים הוסיפו לאסור בשר עוף, ודאי כל שאסרו בו כבשר בהמה אסרו. אבל מתוס' ברכות ט"ז ע"ב ד"ה אנינות משמע שלא חלקו אלא בכל מידי דרבנן אמרינן כעין דאורייתא תקון. וכ"מ להדיא ברשב"ץ מאמר חמץ אות קי"ז שנשים פטורות ממצות דרבנן משום כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, למעט מה שחייבות משום שהיו באותו הנס.

חידוש הפנ"י לענין ברכה על מצוה דרבנן

(צה) ומצאתי בפני יהושע פסחים ז' ע"א שדקדק למה נחלקו חז"ל לגבי לשון הברכה על ביעור חמץ יותר משאר ברכת המצות כמו ברכת התורה וציצית ותפילין וכיוצא, שנראה בכולה מילתא מספקא להו מאי מברך אם לברך על בדיקת חמץ או לבדוק חמץ שהוא עיקר המצוה שעוסק בו עכשיו או האם לברך על הביטול שהוא עיקר המצוה מה"ת או על הביעור שעיקר הבדיקה לצורך הביעור. ומסקנת הגמ' לברך על הביעור משום שאין לברך על הבדיקה שאינה אלא מצוה דרבנן אבל הביעור הוא מה"ת. והקשה לפי תוס' שם ב' ע"א ד"ה אור שעיקר הבדיקה וביעור אינו אלא משום חומרא שלא יבוא לאכול א"כ היאך שייך לברך וצונו, וראי' משבת כ"ג ע"א מה שמברכים וצונו במצות דרבנן משום לא תסור כל דתקנו רבנן כעין דאורייתא תקון, א"כ לא שייך ברכה במצוה דרבנן שכל עיקרה אינו אלא משום גדר שלא לפגוע בל"ת מה"ת. ותירץ שעיקר הביטול לא מהני מה"ת אלא לענין איסור בל יראה משא"כ לענין מצות תשביתו היכא שאפשר לבער לא מהני ביטול, לכן יכול לברך וצונו כיון שבדיקה זו היא צורך הביעור מה"ת.

קושיית השאגת ארי' על שיטת רש"י

(צו) ובשו"ת שאגת ארי' סי' א' הקשה על שיטת רש"י למ"ד בברכות כ"א ע"א ק"ש מדרבנן שיהיו גם הנשים חייבות בה, ותירץ לחלק בין מצוה שהיא לגמרי מדרבנן ומצוה שהיא מה"ת ורבנן יחדו לה גדר, כי מה"ת יכול לפטור את עצמו בדברי תורה בזמן שכיבה וקימה ורבנן תקנו לקרות פרשת שמע דוקא מחמת קבלת עול מלכות שמים, וכן שאר מצות שרבנן תקנו בהן גדר כמו זמן. ולק"מ מדברי הפנ"י ברכות מ"ה ע"ב שחייבות במצות דרבנן שאין הזמן גרמא. ולתוס' ברכות כ' ע"ב ד"ה בתפלה שיטת רש"י שנשים חייבות במצות דרבנן אע"פ שהזמן גרמא, ולכן לא גרס פשיטא אלא דתפלה רחמי

תלויים בה, והכריע לדין שנוהגים על פי הוראת הרה"ק מצאנו זצ"ל בשם החכ"צ שנשים לא מברכות על שום מ"ע שהזמן גרמא פשיט טובא שלא יברכו בכה"ג.

בשם הרה"ק מראפשיץ בדרך צחות

צט) ומסופר שהרה"ק מראפשיץ זצ"ל אמר בדרך צחות על מנהג תלמידו הרה"ק מצאנו זצ"ל שהבטיח בנים הגונים לכל אשה שתקבל על עצמה שלא לישב בסוכה ולא ליטול לולב שזה מרומז בתוה"ק בפ' וירא (י"ח ד"ח) והשענו תחת העץ וגו' והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, פי' במדרש במ"ר י"ד ב' שעשה להם סוכה, ויאמרו אליו אי' שרה אשתך ויאמר הנה באהל כמנהג צאנו שהנשים אינן יושבות בסוכה, ואמר המלאך א"כ שוב אשוב אליך כעת חי' שבירך אותה ביצחק, מכאן הבטחה לבנים הגונים ודפח"ח.

דביקות הרה"ק מצאנו בזקנו החכ"צ

ק) ובאמת מפליא לראות דביקותו של הרה"ק מצאנו זצ"ל בזקנו החכ"צ ודרכיו עד שכמעט לא ימצא בכל שו"ת דברי חיים כמה דפים בלי להזכירו. ואף שנולד יותר משבעים שנה אחר פטירתו נתקשר אליו כל כך שמכנהו בתשו' ח"א אה"ע סי' פ"ז "מורי זקני החכם צבי". ובעטרת חיים ח"ב סי' צ"א נדפסה אגרת מהרה"ק מצאנו זצ"ל שכתב "כאשר ידוע לכל בזכות אא"ז חכ"צ ז"ל אשר זרעו מושלים וה' יריב ריבם". ומובא בדברי גדולים ח' ע"ב ובשפע חיים ח"ו מכתב תנ"ב כי פעם אחת חלה הרה"ק מצאנו זצ"ל והרופאים אמרו נואש לחייו ונעשה רעש גדול בכל הסביבה, פתאום שב אליו רוחו והחל לשוב לבריאותו כי עשה חשבון בנפשו איך הוא משתייך לזקנו החכ"צ כחוט השערה ושמח מזה מאד ועי"ז שב רוחו בקרבו, וחזר והתאונן כמה פעמים "וויי איז מיר ווי איין האר". ונודע שעל מציבת הרה"ק מצאנו זצ"ל לא חרותה שלשלת יחוסו אלא ממחצבת קודש גאון מהרש"ל והגאון חכם צבי זצללה"ה. וכתב הגה"צ מציעשינוב זצ"ל בפי צדיק עמ' רע"ז מה שנרשם מגזע חכ"צ אין שום פלא כי היתה לו זיקה מיוחדת אליו וכתב הרבה ליישב דבריו, וטעם הזכרת מהרש"ל כי מסורת מהרה"ק מצאנו זצ"ל שהזכרת שמו סגולה להברחת החיצונים, וכן נהגו בניו אחריו.

מעשה מהרה"ק מצאנו ע"ד קדושת החכ"צ

קא) ומובא בדרך צדיקים אות י"ז ובפתיחה לעטרת השלחן יו"ד ח"ב כי בעת שהשיא הרה"ק מצאנו זצ"ל את

בתו להרה"ק מהארניסטיפל זצ"ל היתה החתונה בטשערקאס, ובאותו זמן היתה גזירה ברוסיא שאסור לנשים לגלח שערותיהן והענישו ע"ז מאד, לכך החליטו כאשר יסעו לדור בצאנו ע"כ לא יגלחו שערות הכלה תיכף בבוקר אחר החתונה רק אחר שיבואו לגאליציא. והנה בבוקר אחר החתונה סיפרו הדבר לאבי הכלה הרה"ק מצאנו זצ"ל, ומיד ששמע נבהל מאד וצעק בקול "אוי וויי מיין קינד" וכך צעק עד שנתעלף לארץ, ונעשה בהלה גדולה. הכלה כשראתה זאת הלכה במהירות וגלחה שערותי' וכרכה אותן בבגד ורצתה לאבי' הקדוש וצעקה באזניו "טאטע איך האב מיר שוין אפגישוירען דא זענען די האר", ותיכף פתח עיניו והוטב לו ואמר בהתלהבות עצומה "גלויבט איז השי"ת וואס אין מיינע קינדער ליגט נאך די פייער פון הייליגער זיידען דער חכם צבי". ובמקור חיים אות ר"ח הוסיף שאמרה אז לאבי' שבכחו לבטל הגזירה, וכן הי' מאז נתבטלה הגזירה בכל רוסיא.

חילוק בין סוכה ללולב ושאר מצות

קב) ותבט עיני בדברי הרה"ק מקאזניץ זצ"ל בעבודת ישראל לסוכות מאמר ראשון רמז ע"פ כתי האריז"ל שנשים פטורות מן הסוכה מפני שאין להם שם עלי', ואפשר מה"ט הנהיג הרה"ק מראפשיץ זצ"ל שנשים ברכו על הלולב ולא אכלו בסוכה כמובא בדרכי חו"ש אות תשע"ח. וכן ידוע מהרה"ק הבית ישראל מגור זצ"ל ועוד צדיקים שהקפידו לקיים מנהג פולין שנשים לא ישבו בסוכה, מ"מ ראינו האידנא הרבה נשים שמברכות על סוכה ולולב כמו תק"ש ושאר מצות שפטורות מהן כמ"ש הרוקח סי' רכ"ב. ובאמת אף היו מקומות שדקדקו שהנשים יאכלו בסוכה כל שבעה כמובא ברזא דעובדא (קרעטשניף) עמ' פ"ח, ואוהב שלום (קאמינקא) עמ' ע"ח.

האחרונים התירו לנשים לברך על מצות

קג) ובלבוש סי' י"ז ס"ב כתב שנהגו הנשים לברך על סוכה ולולב, וכ"כ בחיי אדם כלל י"א סי' מ"ג. ובשו"ע הרב סי' י"ז ס"ג הכריע שנוהגות הנשים להחמיר על עצמן במצות שופר ולולב. וכ"כ במ"ב סי' תרנ"ד סק"א שאם כי אינן חייבות מ"מ רשאה לטלטל הלולב ולברך עליו. וכ"כ ערה"ש סי' תר"מ אות ב' שהרבה נשים מברכות לישב בסוכה כי רשאות לברך על כל מ"ע שהזמן גרמא. וכן הוכיח במאסף לכל המחנות סי' י"ז אות ז' מהרבה פוסקים שאנו הנוהגים כדברי הרמ"א פשוט שיכולות לברך בלא פקפוק.

ראיות מגדולי ישראל לכאן ולכאן, לכן נראה שעל זה וכיוצא אמרו חז"ל בחולין י"ח ע"ב נהרא נהרא ופשטי', פירש"י כל נהר מתפשט במקום שהוא רגיל שם כלומר כל מקום הולך אחר מנהגו אית דוכתא בבבל דנהיגו כרב ושמואל ואית דוכתא דלא נהיגו כוותיהו, כפי שכתב רש"י חולין נ"ז ע"א שאין מנהג המקומות דומות.

המורם מכל האמור הלכה למעשה

היוצא להלכה: בהלכה זו נחלקו גדולי הדורות כי דעת הב"י כשיטת רש"י ורמב"ם שנשים אינן מברכות על שום מצות עשה שהזמן גרמא, וכן נוהגים רוב בני ספרד. אבל הרמ"א וסייעתו פסקו כשיטת ר"ת שמברכות, וכן נוהגים רוב בני אשכנז. מכל מקום יש רבים מחכמי ספרד שקבלו עליהם הוראת החיד"א דמשמא מיהב יהבי כח לנשים לברך, ומאידך הכריע החכם צבי כשיטת הרמב"ם שלא יברכו, וכן הורה הרה"ק מצאנז זצ"ל. וכבר כתב החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א סי' כ"ח בשם האר"י הקדוש על שינוי מנהגים בין ספרדים לאשכנזים שכל אחד נוהג לפי שורש שבטו, ואין לזוז ממנהגו. לכן אין בזה כלל שוה אלא כל מקום נוהג לפי מנהגו ומסורתו, כי נהרא נהרא ופשטי'. והמאירי כתב בהקדמה למגן אבות שאין לערער על שום מנהג אם נעשה כראוי, או לתמוה היאך עושים אחרים במקצת מקומות היפך המנהג, מפני שלא כל הדעות שוות בחכמות, אלא אלו ואלו דברי אלקים חיים.

סימן ב

האם ראוי לומר לפני כל מצוה נוסח לשם יחוד והמסתעף מזה לענין מצות צריכות כוונה

לחנתי החשוב מופלג בתורה וחסידות
מו"ה אביגדור הכהן קאטצבורג הי"ו

עד"ש האם ראוי לומר לפני כל מצוה ותפלה נוסח לשם יחוד או שמספיק לאמרו פעם אחת ביום כמו בבוקר לפני התפלה או לפני מצוה מסוימת, ומה החילוק בין אמירת לשם יחוד לנוסח הנני מוכן ומזומן, והאם יש מנהגים שונים בזה, והמסתעף מזה לענין מצות צריכות כוונה.

בסוגיא אם מצות צריכות כוונה

(א) **שנינו** בר"ה כ"ח ע"א שלחו לי' לאבוב דשמואל כפאוהו פרסיים ואכל מצה יצא אמר רבה זאת אומרת התוקע לשיר יצא פשיטא היינו הך מהו דתימא התם אכול

אינן מברכות על החיוב אלא על המצוה

(קד) **ובשו"ת** מנחת שלמה ח"א מהר"ת סי' נ"ח אות ג' הסתפק מאחר שלדעת הב"י אף שיש להן קיום מצוה אפ"ה כל שאינן מחויבות בדבר אינן מברכות על המצוה, ומה שחלקו עליו נראה משום סברא שההודאה היא לא על החיוב רק על עצם המצוה שנתן לנו הקב"ה, א"כ אפשר צריכות הנשים לברך על ישיבת סוכה ולא לישיב בסוכה, שכל שאינן מחויבות במצוה אינן מברכות על החיוב אלא על המצוה, אולם השיב שאין לשנות נוסח הברכה שקבעו חז"ל, שאם קי"ל כרמ"א וסייעתו שרשאות לברך שפיר מברכות אותה ברכה שמברכים האנשים. מיהו מה שחידש הרא"ם בתוספותיו על הסמ"ג עשין מ"ב שלפי שיטת ר"ת וסייעתו אם מקיימות המצוה גם חייבות לברך עליה, כבר השיגו עליו החיד"א בברכ"י סי' תקפ"ט אות ב' ומלבי"ם בארצות החיים סי' י"ז שמדברי הראשונים מוכח להדיא שנשים רשאות לברך מעיקר הדין אבל אינן חייבות, כי כשם שאינן חייבות לקיים מ"ע שהזמן גרמא כך אינן חייבות לברך עליהן אם מקיימות אותן, אלא רשאות לעשותן בלי ברכה או עם ברכה.

מעיקר הדין אין חילוק בין מצות אלו

(קה) **ומשאר** הפוסקים משמע שאין חילוק בין מצות אלו לשאר מ"ע שהזמן גרמא כי אף שנשים פטורות מהן מ"מ רשאות לברך עליהן. ומבואר בשו"ת אבני צדק או"ח סי' מ"ו שמותר לנשים לברך שאם ימנעו אותן לעולם מלברך יש להם צער למה יגרעו, וכדאי ר"ת וסייעתו לסמוך עליהם בצער תמידי מדי שנה בשנה בעת חלות זמן מ"ע שהזמן גרמא, ולכן ודאי הנשים מברכות על מצות אלו. שוב הראוני כי במבוא להליכות ביתה עמ' כ"א-ע"א האריך בסוגיא זו, ואף שכתב שדעת הראב"ד בהשגות כר"ת דלא כרמב"ם כמ"ש בשו"ת מחזה אברהם סי' י"ב, בעוד שהראה בשו"ת יביע אומר ח"א סי' ל"ט בראיות מוכיחות שדעתו כרמב"ם, הנה מסקנתו על פי רוב הפוסקים שנשים מברכות על מ"ע שהזמן גרמא. וכבר כתב החת"ס בשו"ת חו"מ סוס"י ע"ז מי שבא להוציא מדברי הרמ"א ומנהגיו עליו להביא הראי'.

מעשה רב למילף מיני' הלכתא

(קו) **ושמעתי** מפי כ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א שאם כי רבוה"ק היו נכדי החכם צבי מ"מ הי' פשוט בעיניהם שנשים מברכות על לולב וסוכה ושאר מצות בלי פקפוק, וכן מנהג הרבה חסידים ואנשי מעשה. ובאמת יש